

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ MEDYA VE GAZETECİLİK PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFET DURUMLARINDA SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE
YANLIŞ BİLGİ SORUNU

Özge ÖZGÜLEÇ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gül Esra ATALAY

İSTANBUL - 2023

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ MEDYA VE GAZETECİLİK PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFET DURUMLARINDA SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE
YANLIŞ BİLGİ SORUNU

Özge ÖZGÜLEÇ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gül Esra ATALAY

İSTANBUL - 2023

YEMİN METNİ

Bu çalışmanın kendi tez çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar hiçbir aşamasında etik dışı davranışımın olmadığını, tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Tarih

Özge Özgüleç

İmza

ÖZET

Bu çalışma afet durumlarında sosyal medya organlarının yanlış ve hatalı kullanımı sonucunda ortaya çıkan riskler ve bu platformlarda dolaşan ancak doğru olmayan bilgilerin sebep olduğu problemleri incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma türlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırmanın verileri ise doküman incelemesi ile elde edilmiştir. İncelenecek olan haber içerikleri 6 Şubat 2023/03 Mart 2023 tarihleri arasında yeni medya gündemiyle ilgili şüpheli bilgilerden medya ve şehir efsaneleri tarafından öne sürülen açıklamalara kadar çeşitli içerikleri inceleyerek kullanıcılarına doğru mesajı iletmeyi amaçlayan doğruluk payı, doğrulama servisi ve teyit.org platformlarından seçilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonunda haber içerikli paylaşımları ile öne çıkan birçok hesap üzerinden ve geniş takipçi kitlesine sahip kişiler üzerinden dezenformasyon nitelikli sosyal medya paylaşımları yapıldığı görülmüştür. Bu paylaşımlarda inandırıcılığı artırmak için bilimselliği kanıtlanmamış bilgiler sunma, verileri bağlamından kopartarak yeni sahte veriler elde etme, eksik anlatım ve cımbızlama gibi çeşitli yöntemlerle haberlerin gerçekliklerinden koparıldığı tespit edilmiştir. Böylece hakikat sonrası çağında sosyal medya platformlarında söylentiler, yanlış bilgilendirme ve dezenformasyonun daha yaygın olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Afet, Sosyal Medya, Yanlış Bilgi, Hakikat sonrası

ABSTRACT

This study aims to examine the risks that arise as a result of misuse and misuse of social media organs in disaster situations and the problems caused by inaccurate information circulating on these platforms. Descriptive analysis, one of the qualitative research types, was used in the research. The data of the research was obtained by document analysis. The news content to be examined was selected from the truthpay, verification service and Onay.org platforms, which aim to convey the right message to its users by examining various contents, from suspicious information about the new media agenda to explanations put forward by the media and urban legends, between 6 February 2023 and 03 March 2023. The obtained data were analyzed by content analysis technique. At the end of the research, it was seen that disinformation-quality social media posts were made through many accounts that stand out with their news-content posts and people with a large following. In order to increase credibility in these shares, it has been determined that the news is detached from its reality by various methods such as presenting unscientific information, obtaining new fake data by breaking the data out of its context, incomplete narration and tweezing. Thus, it has been seen that rumors, misinformation and disinformation are more common on social media platforms in the post-truth era.

Keywords: Disaster, Social Media, False Information, Hakikat sonrası

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Afet Kavramı	2
1.1.1. Afet Türleri.....	4
1.1.2. Afetlerin Sosyal ve Ekonomik Etkileri	6
1.1.3. Afet Yönetimi ve Kriz Yönetimi.....	9
1.1.4. Afet Yönetimi Döngüsü ve Aşamaları	10
2. SOSYAL MEDYA VE AFET DURUMUNDA SOSYAL MEDYA KULLANIMI	13
2.1.1. Sosyal Medya Kavramı	13
2.1.2. Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Medya Kullanımı	14
2.1.3. Bir Haber Kaynağı Olarak Sosyal Medya ve Afet Haberciliği	17
2.1.4. Afet ve Kriz Yönetiminde Sosyal Medyanın İşlevselliği ve İnteraktif Kullanımı	19
2.1.5. Afet ve Kriz Durumlarında Sosyal Ağların Yanlış Kullanılması ve Zararları.....	20
2.2. Hakikat Sonrası Kavramı.....	21
2.2.1. Hakikat Sonrası Kavramının Teknolojik Boyutu	21
2.2.2. Hakikat Sonrası Çağda Sosyal Medya	22
2.2.3. Hakikat Sonrası Çağda Yalan Haber	23
2.2.4. Dezenformasyon ve Yanlış Bilginin Yayılmasında Sosyal Medyanın Etkisi	24
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	27

3.1. Araştırmanın Modeli.....	27
3.2. Verilerin Toplanması	27
3.3. Verilerin Analizi	28
3.4. Analizler	28
3.5. Tartışma ve Sonuç	51
KAYNAKLAR	55

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Afet Yönetim Döngüsü	11
Şekil 2: En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları.....	15
Şekil 3: Türkiye’de Dijital Kullanıcı İstatistikleri	16
Şekil 4: Türkiye’de Favori sosyal Medya Platformları	17
Şekil 5: Malatya'da Engelli Bireylerin Sokakta Kaldığını İddia Eden Paylaşım	33
Şekil 6: Malatya Özel Güvenim Bakım Merkezi’ndeki Engelli Bireyler Sokakta Kalıyor İddiasına Ait Görseli	34
Şekil 7: Adana Havalimanı Uçuşlara Kapatıldı İddiasına Ait Görsel	35
Şekil 8: Teyit.Org'un Paylaşımı.....	36
Şekil 9: 8,5 Şiddetinde Yeni Bir Deprem Olacağını İddia Eden Paylaşım Görselleri ...	37
Şekil 10: Akşam Saatlerinde 8,5 Şiddetinde Yeni Bir Deprem Olacağı İddia Ait Görsel	37
Şekil 11: Malatya Kızılay Bölge Kan Merkezi Tamamıyla Yıkıldı İddiasına Ait Görsel	38
Şekil 12: Türk Kızılay İstanbul İl Başkanı Kadem Ekşi'nin Açıklamasına Ait Görsel..	39
Şekil 13: Kızılay’ın Açıklama Örneği	40
Şekil 14: 777 Neredeyim Servisi İddiası İlişkin Paylaşım Görseli	41
Şekil 15: Acil Kodu ile Yapılan Paylaşım Görseli	41
Şekil 16: Hatay’da Su Yok İddiasına İlişkin Paylaşım Görseli.....	43
Şekil 17: TSK Devreye Girmedi İddiasına İlişkin Görsel.....	44
Şekil 18: Doğrulama Servisinin Açıklaması	45
Şekil 19: Göksun'da Yanardağ Patlaması Olduğuna İlişkin Paylaşım Görseli	46
Şekil 20: Depremzede Çocukları Cemaatler Kaçırıyor İddiasına İlişkin Paylaşım Görseli	48

Şekil 21: İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi Tarafından Yapılan Açıklama Görseli	49
Şekil 22: Mersin KYK’da Kız Öğrenciler Suriyeli Erkekler Tarafından Taciz Ediliyor İddiasına İlişkin Görsel	50
Şekil 23: İletişim Başkanlığı Açıklama Görseli	51

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1: Afet ile İlgili İçerikler/İddialar ve Hakikat.....	28
--	----

KISALTMALAR

AA	: Anadolu Ajansı
AFAD	: Afet ve Acil Durum Müdürlüğü
Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
DHMI	: Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
DMM	: Dezenformasyonla Mücadele Merkezi
Edt.	: Editör
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun varoluşu boyunca meydana gelen kriz ve felaketler, insanları ve doğayı sürekli olarak olumsuz yönde etkilemiştir. Arkeolojik araştırmalar, tarih öncesi çağlarda yaşayan insanların dahi günümüzde var olan kıtlık, kaza, salgın hastalık gibi pek çok afetle karşı karşıya kaldıklarını ve bunları azaltmanın yollarını aradıklarını göstermektedir. Buna ek olarak insanoğlunun insani gelişme sürecinin yanı sıra doğal afetleri ve krizleri yönetme becerileri de aynı oranda artmıştır (Çanakçı vd., 2022). Kurum ve kuruluşlarda afet ve krizleri yönetmek için çeşitli yöntemler kullanılabilmekte ve krizle başa çıkmak için alternatif yöntemler kullanılabilmektedir (Zincir ve Yazıcı, 2013). Afet yönetimi, genellikle öngörülemeyen şekillerde ortaya çıkan durumlara karşı planlamayı ve dinamik olay müdahalesini içeren kritik bir organizasyonel işlevdir. Gelişmekte olan bir afetin art arda gelen etkileri, bir ülkenin etkili bir şekilde faaliyet gösterme kabiliyetini baltalayabilir ve halkına, yapılarına, varlıklarına ve itibarına ciddi zararlar verebilir (Chan, 2014).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişme ile birlikte çok sayıda sosyal medya aracının ortaya çıkması ise son yıllarda afet yönetiminin manzarasını önemli ölçüde değiştirmiş ve sosyal eylem olasılıklarını artık gerçeğe dönüştürmüştür. Çevrimiçi tartışma platformları ve haber toplayıcılar gibi hazır yazılım araçlarıyla, kuruluşlar artık bilgileri daha verimli ve kapsamlı bir şekilde yayabilir, edinebilir ve analiz edebilir hale gelmiştir (Chan, 2014). Sosyal medya platformlarının ortaya çıkmasıyla birlikte afetlerin zamansal ve mekânsal sınırlaması gücünü yitirmiş, sınırsız ve mekânsız bir dağıtımına yol açmıştır. Böylece her türlü olay ve afet dünyanın neresinde olursa olsun viral olarak yayılarak etkileşim alanına girmeye başlamıştır (Anar, 2021).

Sosyal medya platformları afet yönetimi açısından sağladığı tüm avantajların yanında yanlış bilgilerin yayılmasına kaynaklık etmesi nedeniyle kamu çıkarları için ciddi bir tehdit haline gelmiştir (Muhammed ve Mathew, 2022). Söylentiler, yanlış bilgilendirme ve dezenformasyon her türden medyanın karşılaştığı ortak zorluklardır. Bununla birlikte, dijital medya söz konusu olduğunda, özellikle sosyal medya platformlarında bu durum daha da olumsuzdur (Thai vd., 2016). Bu özellikle yalan haberlerin basit açıklamalar sunarak giderek daha karmaşık ve muğlak gerçeklerin

hâkimiyetine izin verdiği Hakikat Sonrası çağda yaygındır (Brotherton, 2015). Hakikat Sonrası çağ, belirli bir konuda kamuoyunun görüşünün belirlenmesinde duyguların ve kişisel kanaatlerin rasyonel gerçeklerden daha etkili olduğu bir çağ anlamına gelmektedir (Şimşek, 2018). Gönderilerin eleştirel bir filtreden geçirilmediği, insanların kendi düşünce ve inançlarını dogmatikleştirecek kadar kabullendiği, her türlü eleştirel görüşün kin ve nefretle reddedildiği Hakikat Sonrası çağda sosyal medya üzerinden kitleler giderek daha fazla yalan habere maruz kalmaktadır (Brotherton, 2015). Hakikat Sonrası çağın ana bileşenleri olan yanlış, asılsız, çarpıtılmış bilgi ve komplo teorileri en çok toplumsal çatışmalar, doğal afetler veya krizler sırasında ortaya çıkmaktadır (Karakaş ve Doğru, 2021).

Erişim ve kullanım kolaylığı, bilgi yayılma hızı ve yanlış bilgiyi düzeltmedeki zorluk nedeniyle Hakikat Sonrası çağın afet dönemlerinde sosyal medyada yalan haberlerin kontrolü önemli bir sorun haline gelmiştir (Thai vd., 2016). Özellikle afet dönemlerinde kullanıma sokulan yalan haberler hızla çoğalarak gerçekleri atlayan veya gerçeklere bilgi ekleyen anlatılar olarak hareket etmektedir (Naeemvd., 2020). Yalan haberler olarak da adlandırılan uydurma ve sahte haberlerin eşlik ettiği bilgi yüklemesi, yirminci yüzyılda sosyal medya gibi kitle iletişim araçları tarafından üretilip yayınlanmış, geleneksel ve sosyal platformlara hakim olmuş ve giderek daha yaygın hale gelmiştir (Rocha vd., 2021). Afet dönemlerinde bu tür yalan haberler afet yönetimini zorlaştırmakta, zaman ve kaynak israfına neden olarak birçok insanın hayatını tehlikeye atmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma ise afet durumlarında sosyal medya organlarının yanlış ve hatalı kullanımı sonucunda ortaya çıkan riskler ve bu platformlarda dolaşan ancak doğru olmayan haberleri incelemeyi amaçlamaktadır. Sosyal medya, bir afetin kontrolden çıkmasını önleme yeteneğine sahip olsa da kuruluşlar, sosyal medyanın gelişen bir afet durumunu ağırlaştırma yeteneğini göz ardı etmemelidir. Bu bağlamda, bu çalışmanın sosyal medyadaki yalan haberlerin yol açtığı sorunlara dikkat çekmesinin, bu alanda benimsenecek kurallar konusunda politika yapıcılara ışık tutması beklenmektedir.

1.1. Afet Kavramı

"Afet" kelimesi Fransızca "désastre"den ve Eski Yunanca "dis"- "kötü" ve "aster", "yıldız" ön ekinden gelen "disaster" kelimesinden türetilmiştir. Bu nedenle afet kelimesinin kökeni, astrolojik olarak gezegenlerin konumuna atfedilen bir felaket

duygusundan gelmektedir. Günümüzdeki anlamıyla afet, bir cemiyetin veya toplumun düzenini ciddi şekilde bozguna uğratan ve o toplumun kendi özkaynaklarını kullanarak gündelik hayatla mücadele etme kabiliyetini kaybetmesine sebep olan insani, fiziksel, psikolojik, ekonomik veya çevresel kayıplara neden olan ani, beklenmedik ve elim bir olaydır (Prasad, 2023). Tehlike afetin ön koşuludur. Başka bir ifade ile bir tehlike, bir felakete dönüşme potansiyeline sahip, devam eden bir çevresel riski ifade eder. Örneğin, deprem fayları ve taşkın yatakları tehlikedir. Bir felaket, tehlike potansiyeli gerçekleştiğinde veya kapsamlı sosyal bozulma ve kayıp içeren, havayla ilgili tehlikeli veya fiziksel bir olay oluştuğunda meydana gelir (Tierney 2019).

Afet kavramının tanımına ulaşmak mevcut literatürde çok net değildir. Afetleri tanımlamaya yönelik birçok açıklama bulunmaktadır, ancak tamamı ya çok geniş ya da çok dar olma sorunuyla karşılaşmaktadır. Afet, beklenmedik ve yaygın olabilen yaşam koşullarını sert bir şekilde kesintiye uğratma durumudur (İskender, 2022). Carter'e (2008) göre afet doğal veya insan yapımı, ani veya ilerleyen, etkilenen topluluğun istisnai önlemler alarak yanıt vermek zorunda kalacağı kadar şiddetli etkileyen bir olaydır. Oliver (1996) afeti, çevresel sürecin bir parçası olarak tanımlamış; ancak insan sistemleri tehlikeyle kesiştiğinde, ortaya çıkan ve büyük insan sıkıntısını önemli hasarlar yaratan bir olgu olarak tanımlamıştır. Susman ve arkadaşları (1983), afeti aşırı fiziksel bir olay ile savunmasız bir insan nüfusu arasındaki ara yüz olarak tanımlamışlardır. Başka bir tanımlamada Hewitt (2013) olayların doğal süreçlerinden kaynaklanan beklenmedik ve benzeri görülmemiş etkiler olarak görülebileceğini savunmuştur (Hewitt, 2013). Peek ve Milet (2002), doğal ortamdaki aşırı olayların doğal, sosyal ve inşa edilmiş çevre ile etkileşimini afet olarak görmektedir. Paton ve McClure (2013) insan kullanım sistemleri ile doğal süreçler arasındaki etkileşimlerden kaynaklanan ve insanlar ve yapıları için önemli olumsuz etkiler yaratan olayları afet olarak tanımlamaktadır.

Wisner ve arkadaşları (2012) afeti yerel başa çıkma kapasitesini aşan, hasar, geçim kaynakları, ekonomik bozulma ve/veya kayıplar açısından sonuçları olan doğal bir tehlikeyi içeren bir durum olarak tanımlamaktadır. Afet, nispeten kısa bir süre içinde bir topluluk veya toplumun işleyişinde meydana gelen ve bu duruma maruz kalanların başa çıkma kabiliyetinin üstüne çıkan çoğunlukla insani, maddesel, psikolojik veya çevresel kayıp ve etkileri içeren ciddi bir aksama olarak tanımlanabilir (Carter, 2008).

Dünya Sağlık Örgütü ve Pan Amerikan Sağlık Örgütü afeti çoğu durumda aniden ve beklenmedik bir şekilde meydana gelen, etkilenen kişi veya nesnelerde ciddi rahatsızlıklara neden olan, can kaybına ve sağlığın zarar görmesine nüfus, topluluk mülkünün yok edilmesine veya çevreye ciddi zarar verilmesine neden olan bir olay olarak tanımlamaktadır (Severin ve Jacobson, 2020). Böyle bir durum, bir bölgenin veya bir ülkenin sosyo-ekonomik yapısını olumsuz yönde etkileyen ve/veya çevreyi olumsuz yönde değiştiren talihsizlik, çaresizlik ve ıstırapla sonuçlanan normal yaşam biçiminin bozulmasına yol açar (Berman vd., 2009). Giorgadze ve arkadaşlarına (2011) göre afet ölüm, yaralanma, hastalık ve mal hasarından oluşan bir kombinasyonun rutin prosedürler veya kaynaklarla etkili bir şekilde yönetilemeyeceği şiddet ve büyüklükte bir acil durum olarak tanımlanabilir. Bu tanımlara göre afetler uygun olmayan şekilde yönetilen risklerin sonucu olarak görülmektedir. Bu riskler, hem tehlikelerin hem de savunmasızlığın bir kombinasyonunun ürünüdür.

1.1.1. Afet Türleri

Genellikle doğadan kaynaklansa da afetler insan kökenli olabilir. Bu bağlamda afetler, rutin olarak doğal veya insan yapımı olarak ikiye ayrılır. Doğal afet, doğal bir afetin neden olduğu ve durumdan etki alanların mücadele etmesini engelleyen can ve mal gibi büyük kayıplarla sonuçlanan bir olaydır. Doğal afetler genellikle aşırı sıcaklıklar, seller, kasırgalar, depremler, tsunamiler, volkanik patlamalar, toprak kaymaları ve kuraklık gibi hava ve jeolojik olaylarla ilişkilendirilir (Severin ve Jacobson, 2020). David Alexander (1993), doğal afetlerin sosyo-ekonomik sistem üzerinde doğal çevre üzerinde önemli etkileri olan ani başlayan olaylar olarak düşünülebileceğine dikkat çekmektedir. 2009 H1N1, 2014 Ebola ve 2019 yeni koronavirüs (COVID-19) salgınları gibi doğal olarak ortaya çıkan salgınlar genellikle bu kategoriye dahil edilir. Öne çıkan doğal afet türleri aşağıda açıklanmaktadır (Wisner vd., 2012):

Çığlar: Çığlar, yeni kar veya yağmurun yüklenmesi veya patlayıcılar gibi yapay tetikleyicilerin kar paketini aşırı yüklemesi gibi doğal olarak meydana gelen, bir yokuş boyunca ani, şiddetli bir kar akışıdır.

Blizzards: Doğal afetlerden biri olan bu tür çok kuvvetli rüzgarlar ve düşük sıcaklıklar ile karakterize edilen şiddetli bir kar fırtınasıdır.

Depremler: Yerkabuğunun ani sallanması, esas olarak volkanik patlamalar veya yer yüzeyinin altındaki tektonik plakaların kırılması ve yer değiştirmesinden kaynaklanır.

Sel: Bir sel türü olan ani sel, kısa sürede aşırı veya şiddetli yağmurun neden olduğu durumdur.

Heyelan: Kaya düşmeleri, şevlerin derin yenilmesi ve sıkı moloz akışları gibi yer hareketlerini içeren jeolojik olaydır.

Kasırğa: Bir fırtınanın tabanından yere doğru şiddetli bir şekilde dönen hava sütunudur.

Tsunami: Coğunlukla bir okyanus veya büyük bir gölde, büyük hacimli bir su kütesinin yer değiştirmesinden kaynaklanan, kıyıları güçlü bir şekilde vuran bir dizi uzun dalgadır. Bu tür felaketlere depremler, volkanik patlamalar, su altı patlamaları, toprak kaymaları, buzul buzağılamaları, göktaş çarpmaları ve su üstünde veya altındaki diğer rahatsızlıklar neden olur.

Volkanik püskürme: Bir yanardağdan sıcak magma, volkanik kül ve/veya gazların püskürmesine volkanik püskürme denir.

İnsan yapımı felaketler ise genellikle aktif bir silahlı saldırı olayı gibi suç teşkil eden bir saldırıyla veya patlayıcı, biyolojik veya kimyasal maddeler gibi silahların kullanıldığı bir terör saldırısıyla ilişkilendirilir. Bununla birlikte, insan kaynaklı felaketler, bina veya köprü çökmesi gibi insan kaynaklı teknolojik olayları veya tehlikeli maddelerin üretimi, nakliyesi, depolanması ve kullanımı ile ilgili olayları da ifade edebilir. 1986 Çernobil radyasyon sızıntısı ve 1984 Bhopal zehirli gaz sızıntısı buna örnektir. Afetler öncelikle bu iki kategoriden herhangi birine yerleştirilebilse de genellikle birbirlerini etkileyebilirler ve herhangi bir afet olayının büyüklüğünü artırabilirler. En iyi örnek, Fukushima Daiichi nükleer felaketini (insan yapımı) tetikleyen bir tsunamiye (doğal) yol açan Mart 2011 Tohoku depremidir (Severin ve Jacobson, 2020). Öne çıkan insan yapımı afet türleri aşağıda açıklanmaktadır (Wisner vd., 2012):

Biyoterörizm: İnsanları, çiftlik hayvanlarını, ekinleri vb. etkileyen virüsler, bakteriler veya diğer mikroplar gibi biyolojik ajanların kasıtlı olarak salınması veya yayılmasıdır.

Sivil huzursuzluk: Gösteriler, isyanlar, grevler gibi sosyal hayatta huzursuzluk yaratan olaylardır.

Tehlikeli madde dökülmeleri: Konteyner gibi kontrollü bir ortamdan insanları, diğer canlı organizmaları, mülkü veya çevreyi etkileyebilecek katıların, sıvıların veya gazlı maddelerin sızmasıdır.

Nükleer ve radyasyon kazaları: Çevreden veya bir reaktör çekirdeğinden radyoaktif bir maddenin önemli ölçüde salınmasını içeren ve insanlara, çevreye veya tesise önemli istenmeyen sonuçlara yol açan bir kaza veya olaylara denir.

Dünyanın yaşadığı yıkıcı doğal afet örneklerinden biri de Türkiye’de gerçekleşmiştir. 6 Şubat 2023'te Türkiye’de yüzyılın en büyük doğal afetlerinden biri olan iki büyük deprem meydana gelmiştir. 10 ili (Kahramanmaraş, Adıyaman, Malatya, Diyarbakır, Adana, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Osmaniye, Hatay) etkileyen, saat 04.17’de 7.7 ve 13.24’te 7.6 büyüklüğündeki depremler oldukça yıkıcı olmuştur. Dünyanın karadaki en büyük depremlerinden biri olan bu doğal afet, 13,5 milyon kişinin yaşadığı geniş bir bölgede ciddi tahribata yol açmıştır. Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Başkanlığı Kahramanmaraş merkezli depremlerde hayatını kaybeden kişi sayısının 50 bin 96, yaralanan kişi sayısının ise 107 bin 204 olduğunu belirtmiştir (DHA, 2023).

1.1.2. Afetlerin Sosyal ve Ekonomik Etkileri

Afetler bazen, hayatta kalanlardan bazılarını travmalara ve bir dizi bireysel sonuç için önemli olan risklerde ve kaynaklarda diğer anlamlı değişikliklere maruz bırakan dışsal şoklardır (Meşale 2018). Afetlerin ölüm, yaralanma, sıkıntı gibi insan odaklı sonuçları vardır ve sağlık üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. İnsan etkilerinin yanı sıra inşaatların veya binaların yıkılması, iletişimin kesilmesi, devlet sistemlerinin zarar görmesi afetin etkilerine dâhildir. Bireyler ayrıca afet dönemlerinde psikolojik desteğe, beslenme, giyecek, barınma ve tıbbi takviye gibi temel maddelere ihtiyaç duyarlar (Carter, 2008).

Önceki araştırmalarda afetlerin etkilenen yerlerin demografik profilini değiştirdiğini göstermektedir (Logan vd., 2016, Fussell vd., 2017, Raker, 2020). Logan ve arkadaşlarına (2016) göre afetlerden sonra, ilçelerde nüfus artışında azalma, özellikle de beyaz ve genç yetişkin nüfusta azalma yaşanmış ve bunun etkileri en çok yoksulluk oranlarının düşük olduğu ilçelerde belirgin hale gelmiştir. Afet sonrası değişimin topluluk düzeyindeki çalışmaları, demografinin ötesine uzanmaktadır. Örneğin, doğal afetler, yapılı çevrenin çeşitli niteliklerinde değişikliklere neden olmaktadır. Afetler, toplulukların örgütsel ekolojisini etkilemektedir ve araştırmalar, afet hasarı ile hem kâr amacı güden hem de bazı kâr amacı gütmeyen kurumların yerel yoğunlaşmasındaki artış arasındaki ilişkiyi belgelemektedir (Smiley vd., 2018). Tehlikeli olaylar ayrıca yerel arazi gelişimini hızlandırabilir ve daha önce gelişmemiş arazide gelişmek için yeni koşullar yaratabilir (Elliott ve Clement 2017). Bu yeniden geliştirme süreci, bir topluluk içindeki eşitsizliği hızlandırma eğilimindedir. Afetler, kiralık birimlere, eski evlere ve imal edilmiş evlere orantısız bir şekilde zarar vererek konut stokunu etkilerken (Peacock vd.,2014), aynı zamanda toplam stoku artırabilecek yeni konut birimlerinin geliştirilmesi için koşullar yaratmaktadır (Pais ve Elliott 2008).

Curtis ve Schneider (2011), doğal afetlerin, etkilenen ve etkilenmeyen yerlere bağlanan göç kalıpları nedeniyle, afetlerden etkilenmeyen ilçelerde yayılma (veya dolaylı) etkilere sahip olduğunu ve böylece akademisyenlerin afet etkilerinin sınırlarını nasıl çizmeleri gerektiğini karmaşık hale getirdiğini göstermektedir. Hori ve arkadaşları (2009), Katrina ve Rita Kasırgaları'ndan sonra yerinden olmanın sosyal - özellikle barınma, ekonomi ve sağlık - maliyetlerini, hızlı bir müdahale anketi yürüterek, yerinden olma ile ev sahibi olma, kasırga öncesi ve sonrası gelirin korunması ve sağlığa erişim arasında negatif bir ilişkiyi belgelemektedir. Howell ve Elliott (2019), Gelir dinamikleri panel çalışmasından elde edilen verileri kullanarak doğal afetler ile servet eşitsizliği arasındaki ilişkiyi analiz eder ve doğal afetlerden kaynaklanan hasarın ilçe düzeyinde servet eşitsizliğinde artışa neden olduğunu göstermiştir. Groen ve Polivka (2008), afet sonrası tahliye edilenlerin işgücü piyasasına katılımını % 3,5 oranında azalttığını ve işsizlik oranını % 6,3 oranında artırdığını ve bu etkinin zamanla azaldığını tespit etmiştir. Bireysel vergi beyannamesi verilerini kullanan Deryugina ve arkadaşları (2018) ise afetlerin etkisinden kurtulananların, etkilenmeyen şehirlerdeki benzer kontrollerle karşılaştırıldığında güçlü ekonomik performans sergilediğini bulmuştur.

Öte yandan doğal ve insan kaynaklı felaketler, çatışmalar ve karmaşık acil durumlar dahil olmak üzere insani acil durumlar, geleneksel olarak dünya çapında sağlık güvenliğine yönelik ana tehdit olarak kabul edilen durumlardır. Her yıl milyonlarca insan dünya çapında doğal ve insan kaynaklı afetlerden etkilenmektedir. Kasırgalar, şiddetli yağmurlar ve depremler on binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanmakta ve çok daha fazla kişiyi etkilemektedir (Giorgadze vd., 2011). Amerikan Halk Sağlığı Derneği'ne (2005) göre tarih boyunca afetler, nüfusların sayısı, sağlık durumu ve yaşam tarzı üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Bu etkiler: ölümler, ağır yaralanmalar, kapsamlı tedaviler gerektiren, bulaşıcı hastalık riskinde artış, sağlık tesislerinin zarar görmesi, su sistemlerinin zarar görmesi, gıda kıtlığı olarak sıralanabilir. Afetler insan hayatını kaybetmesine ve hayatta kalanların acı ve sakatlık yaşamasına neden olmaktadır. Ayrıca afet nedeniyle evler, işyerleri, hayvanlar ve ekipmanlar zarar görür veya yok olur. Altyapı arızası (elektrik, telefon, su, gaz ve yol), bilgisayar çökmeleri, personel sıkıntısı ve aşırı hasta yükü; bunların hepsi çok sık olarak afet sonrası ortaya çıkan sorunlardır (Giorgadze vd., 2011).

Önceki araştırmalar, afet sonrası olumsuz zihinsel ve fiziksel sağlık sorunlarının sıklıkla birlikte görüldüğünü bulsa da (Bourquevd., 2006, Polusny vd., 2008), afetler ve sağlıkla ilgili literatürün çoğu yalnızca ruh sağlığına odaklanmaktadır. Bir araştırma grubu, felaketlerin travma sonrası stres bozukluğu gibi olumsuz ruh sağlığı sonuçları riskini artırdığını öne sürmektedir (Goldmann & Galea 2014). Norris ve arkadaşları (2002), incelemelerine dahil edilen 160 örneğin 109'unda (%68) travma sonrası stres bozukluğu kanıtı bulmuştur. Araştırmada ırksal azınlıklar, düşük sosyoekonomik gruplar ve önceden sağlık sorunları olan kişiler dahil olmak üzere sosyal açıdan savunmasız grupların, olumsuz ruh sağlığı sonuçları geliştirme konusunda risk altında olduğu bildirilmiştir (Neriavd., 2008). Afetler, hayatta kalanların mahalle ortamlarını değiştirerek fiziksel sağlık sonuçlarını da etkileyebilir (Arcayavd., 2014). Afetler ayrıca çeşitli yollardan eğitim performansını ve kazanımını etkilemektedir. Kousky (2016), afetlerin okulları üç şekilde etkilediğini öne sürmektedir: okulların kendilerine zarar vermesi veya kapanması, öğrencilerin ev yaşamlarının etkilenmesi ve uzun süreli devamsızlığa ve hatta okul terkine neden olması. Doğal afetlerin kısa vadede test puanları ve okula devam üzerinde olumsuz etkileri olsa da eğitim üzerindeki uzun vadeli etkileri önemli ölçüde değişmektedir (Cas vd., 2014).

1.1.3. Afet Yönetimi ve Kriz Yönetimi

Şiddetli bir afet veya acil durum gibi karmaşık durumlarda alınması gereken kararların oluşturulması zordur ve yönetilmesi kafa karıştırıcıdır. Kararları oluşturma ve bunları tanımlanmış durumlarda yönetmenin zorluğu, afet yöneticileri için kesinlikle karmaşıklığı ortaya çıkaran büyük miktarlarda parametreler ve olasılıklar içermektedir (Marchauvd., 2019). Bu durum afet yönetimini önemli kılmaktadır. Afet yönetimi, toplumun tüm kesimlerinde yapılacak tüm çalışmaları planlamak, yönlendirmek, desteklemek ve koordine etmek, gerekli mevzuatı oluşturmak veya yeniden düzenlemek amacıyla toplumun kaynaklarının tüm kurum ve kuruluşlarla birlikte yönetilmesidir (İskender, 2022). Başka bir ifade ile afet yönetimi doğal afetler sonucunda ortaya çıkabilecek zararların önlenmesi veya azaltılması, afetlere, acil durumlara hazırlıklı olunması ve bunların olası zarar ve risklerinin azaltılması, sonrasında müdahale ve iyileştirme gibi bu ortak hedefler doğrultusunda etkin ve verimli bir şekilde uygulanmasını sağlamaktır (Kadioğlu, 2008).

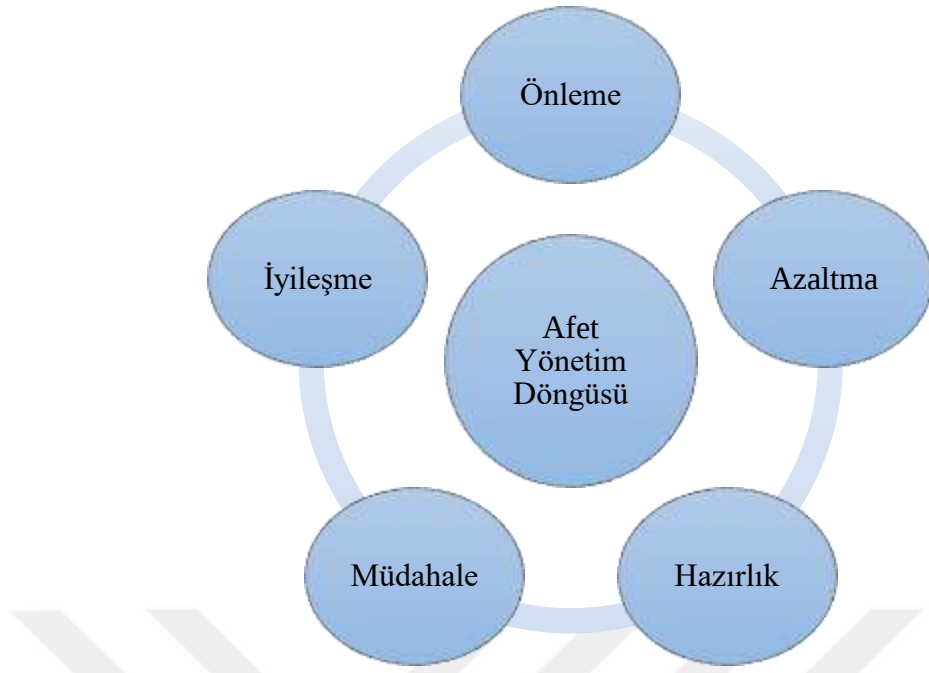
Spesifik olarak, afet yönetimi, bir afetle başa çıkmak için kaynakları organize etmek ve yönlendirmek ve müdahale ekiplerinin, özel sektör kuruluşlarının, kamu sektörü kurumlarının, kar amacı gütmeyen ve inanç temelli kuruluşların, gönüllülerin, bağışların vb. rollerini ve sorumluluklarını koordine etmekle ilgilidir. Afetler afetten etkilenen nüfusa yardım etmek ve hayatta kalmalarını sağlamak için çok çeşitli acil durum kaynaklarına ihtiyaç duyulmasıyla sonuçlanan yıkıcı olaylar olması nedeniyle afet yönetimi çok boyutludur ve çok kurumlu bir yaklaşım gerektirmektedir (Cariappa ve Khanduri, 2003). Başka bir ifade ile afetler, ulaşım, yiyecek ve su ve tıbbi malzemeleri içerebilen gerekli yardımın doğru yere doğru zamanda ulaşmasını sağlamak için koordineli bir multidisipliner müdahale gerektirir (Kathleen Geale, 2012). Bu nedenle kamu kurumlarının ve yardım kuruluşlarının doğal veya insan yapımı bir afete hızlı ve uygun şekilde müdahale etme yeteneği, hayat kurtarmak ve/veya ek mal kaybını önlemek için çok önemlidir (Rolland vd., 2010). İhtiyaç duyulan kaynakların zamanında tahsis edilememesi afet durumunu şiddetlendirebilir.

Afet yönetimi çabaları, afet risk yönetimine yöneliktir. Afet risk yönetimi, doğal afetlerin ve ilgili çevresel ve teknolojik afetlerin etkisini en aza indirmek için toplumun siyasi görüşlerini, stratejilerini ve durumla mücadele etmek için yönetsel kararları, organizasyonu, operasyonel becerileri ve kapasiteleri kullanmaya yönelik

sistemselsüreci ifade etmektedir. Bunlar, tehlikelerin olumsuz etkilerini önlemek veya sınırlamak için yapısal ve yapısal olmayan önlemler de dahil olmak üzere tüm faaliyetleri içermektedir. Dünya Bankası'na göre ülkeler, afet risklerini yönetmede büyük ilerleme kaydetmiştir. Bu bağlamda ülkeler yalnızca olaydan sonra müdahale etmekten, önleme ve şoklara hazırlanmaya daha güçlü bir şekilde odaklanarak, can kayıplarını azaltmayı ve bazı ekonomik etkileri hafifletmeyi sağlamışlardır. Önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da afetlere hazırlıklı olma durumunun iyileştirilmesi ve aynı zamanda daha iyi afet önleme ve iklimle uyum sağlama, sürdürülebilir kalkınma için temel zorluklar olmaya devam etmektedir (Dünya Bankası, 2023).

1.1.4. Afet Yönetimi Döngüsü ve Aşamaları

Afet yönetimi, istenmeyen ve risk oluşturan durumlardan kaynaklanan ön görülebilecek kayıpları en aza indirmeyi veya ortadan kaldırmayı, afete uğramış kişilere çabuk ve ihtiyaca yönelik yardımı vererek, etkin ve hızlı bir normale dönüşü amaçlar. Afetin yönetildiği döngü, iktidarların, işletme sahiplerinin ve sivil halkın ortaya çıkan durum için plan yaptığı ve etki alanlarını azalttığı, bir afet durumunda ve devamındaki süreçte tepkisini ortaya koyduğu ve bir afetin oluşmasının ardından toparlanmak için adımlar attığı devam eden süreci göstermektedir (Şekil 1). Döngünün tüm noktalarında uygun eylemler, döngünün bir sonraki yinelemesinde daha fazla hazırlığa, daha iyi uyarılara, daha az savunmasızlığa veya felaketlerin önlenmesine yol açmaktadır. Afet yönetimi döngüsünün tamamı, afetlerin ortaya çıkma sebeplerini değişikliğe uğratan ya da kişiler, taşınmazlar ve altyapı üzerindeki zararlarını azaltan devlet politikalarının ve stratejilerinin biçimlendirilmesini içermektedir (Score, 2016).

Şekil 1: Afet Yönetim Döngüsü (Score, 2016).

Önleme: Bir afetle başa çıkmanın en iyi yolu proaktif olmaktır. Bu, potansiyel tehlikeleri belirlemek ve etkilerini azaltmak için önlemler almak anlamına gelmektedir. Döngünün bu aşaması, afet durumunda oluşabilecek risklerin tamamını ortadan kaldırmayı veya en aza indirmeyi hedefleyen kalıcı tedbirlerin oluşturulmasını konu edinse de afetlerin her durum ve koşulda önlenemeyeceğini kabul etmek önemlidir (Score, 2016).

Azaltma: Bir afet durumundan kaynaklanan ölüm oranlarını en dibe çekmeyi hedeflemektedir. Bunun için yapılara yönelik çeşitli tedbirler alınabilir. Yapısal bir tedbir, bir afetin oluşturabileceği riskleri indirmek için bir binanın veya coğrafi alanın fiziksel özelliklerini değiştirmek anlamına gelir. Örneğin, bir evin çevresindeki ağaçları ortadan kaldırmak, şiddetli rüzgarların ağaçların savrulmasıyla evlere veya kamu dairelerine zarar vermesini engelleyebilmektedir. Yapısal olmayan tedbirler, orta ve uzun vadede bütün bina inşaatlarında güvenliği optimize etmek üzere mevcut yönetmeliklerin kabulünü ya da yeniden hazırlanmasını içermektedir (Kadıoğlu, 2011).

Hazırlık: Hazırlıklı olmak, insanların, toplumun, işletmelerin ve kuruluşların bir afet halinde nasıl davranacaklarını belirleyip, geliştirmeye devam ettikleri bir süreçtir. Hazırlıklı olma durumu, en yüksek düzeyde hazır olma durumunu sağlayan sürekli eğitim, değerlendirme ve düzeltici eylem ile tanımlanır. Başka bir ifadeyle afete hazırlık

aşaması, önceki afetlerde meydana gelen ve gelecekte ortaya çıkabilecek riskleri ele alan tüm faaliyetler ile ilgili çıkarılan dersler ve projeksiyonlar için hazırlık aşamasını içermektedir (Kadioğlu, 2011).

Müdahale: Afet sonrasındaki süreçte yapılan eylemlerin tümüdür. İdareten durumu kurtarmak ya da kalıcı çözümler bulmak adına yapılan müdahaleleri kapsamaktadır. Genellikle afet yönetimine önderlik eden kişi tarafından bireysel ve fiziksel güvenlik durumunun tekrar oluşturulmasını sağlamak ve başka bir can ve mal zararını önlemek adına kaynakların (personel, malzeme ve ekipman dahil) kullanımını planlayacaktır (Score, 2016).

İyileştirme: Afet yönetimi sürecinin son kısmı ise iyileştirmedir. İyileşme zamana yayılan ve bazen yıllarca devam eden bir süreçtir. İyileşme sırasında ihtiyaçları hiyerarşik bir sıraya koymak gerekmektedir: Öncelikle yeme-içme, devlet destekleri, ulaşım ve sağlık gibi temel ihtiyaçlar giderilmelidir. Diğer ihtiyaçlar ise sonraki süreçlerde adım adım giderilmelidir. Nihayetinde bu aşama, bireylerin, toplulukların, işletmelerin ve kuruluşların afetin etkisine bağlı olarak normale veya yeni bir normale dönmesine yardımcı olmakla ilgilidir. İyileşme, bir felaketin ardından sürdürülebilir yeniden kalkınmayı (yeniden inşa, rehabilitasyon) teşvik etmek için eylemlerin uygulanmasını içermektedir. Evlerin, varlıkların, altyapının, okul binasının, hastane binalarının ve diğer kamu binalarının yeniden inşası gibi uzun vadeli önlemleri kapsamaktadır. Afetten etkilenen bir topluluğun kendisini tamamen afet öncesi seviyeye getirmek için üstlendiği bir süreçtir (Score, 2016).

Afet yönetimi döngüsü doğru uygulandığında, bir afetin sebep olduğu durumları hafifletebilir veya sistemsel bir süreç içerisinde ortadan kaldırabilir. Tamamen bir iyileşme için ihtiyaç duyulan politikaları ve acil durum müdahalelerini de içerebilir.

2. SOSYAL MEDYA VE AFET DURUMUNDA SOSYAL MEDYA KULLANIMI

2.1.1. Sosyal Medya Kavramı

Bilgi ve teknoloji çağı olarak adlandırılan yirmi birinci yüzyılda bilgi teknolojilerinin gelişimi kişiler arası etkileşimi ve sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı değiştirmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, insanların duygu ve düşüncelerini paylaşmalarını sağlayan yeni kitle iletişim araçlarını kullanmalarına olanak sağlamaktadır. Sosyal ağlar olarak isimlendirilen bu platformlar, etkisini hızla genişleten teknolojik imkanlara sahiptir (Öztürk ve 2015). Kavramsal olarak sosyal medya, kullanıcıların yeni medya teknolojilerini kullanarak etkileşimde bulunmalarını sağlayan araçlar, hizmetler ve uygulamalar topluluğudur (Boyd, 2008). Diğer bir deyişle sosyal medya, kullanıcılara ilgi, bilgi, düşünce ve birikimlerini paylaşma imkanı sağlayarak karşılıklı etkileşim yaratan web siteleri ve çevrimiçi araçlar için kullanılan genel bir terimdir (Sayımer, 2008).

Van Dijk'e göre toplum yapısı ve teknoloji arasında interaktif bir iletişim söz konusudur. Her ikisi de birbirinden karşılıklı olarak etkilenir ve birbirini dönüştürür. Yeni medya teknolojileri toplumsal kalıp ve alışkanlıkları değiştirip geliştirirken, toplum da yeni medya teknolojilerine yeniden şekil verir ve biçimlendirir. Bu karşılıklı bir değiştirme ve dönüştürme sürecidir. (Ertunay, 2015) Amerikalı bir medya bilgini olan Henry Jenkins'e göre ise sosyal medya teknolojilerinin en öne çıkan tarafı, hızla yayılabilmesidir. Bunu sağlayan ise hem üretici hem de tüketici pozisyonunda konumlanan kişilerdir. Yani hem içerik üreten hem de okuyucu olan üre-tüketicilerdir.

Dedeoğlu'na göre sosyal medya, dijital web üzerinde var olan, küresel ve anlık özelliklere sahip, hızlı sonuç üretebilen bir medya türüdür. (Zafer ve Vardarlıer, 2019) sosyal ağları Web 2.0 teknolojilerini kullanan iletişim alanları olarak tanımlamaktadır. Sosyal medya, yayın yöntemlerinin oldukça erişilebilir olduğu ve internet ortamında insanlar arasındaki sosyal etkileşim amacıyla oluşturulmuş bir medya türüdür (Ünalın, 2021). Erkul'a (2009) göre bir uygulama veya internet sitesinin sosyal ağ sayılabilmesi için aşağıdaki özellikleri taşıması gerekmektedir:

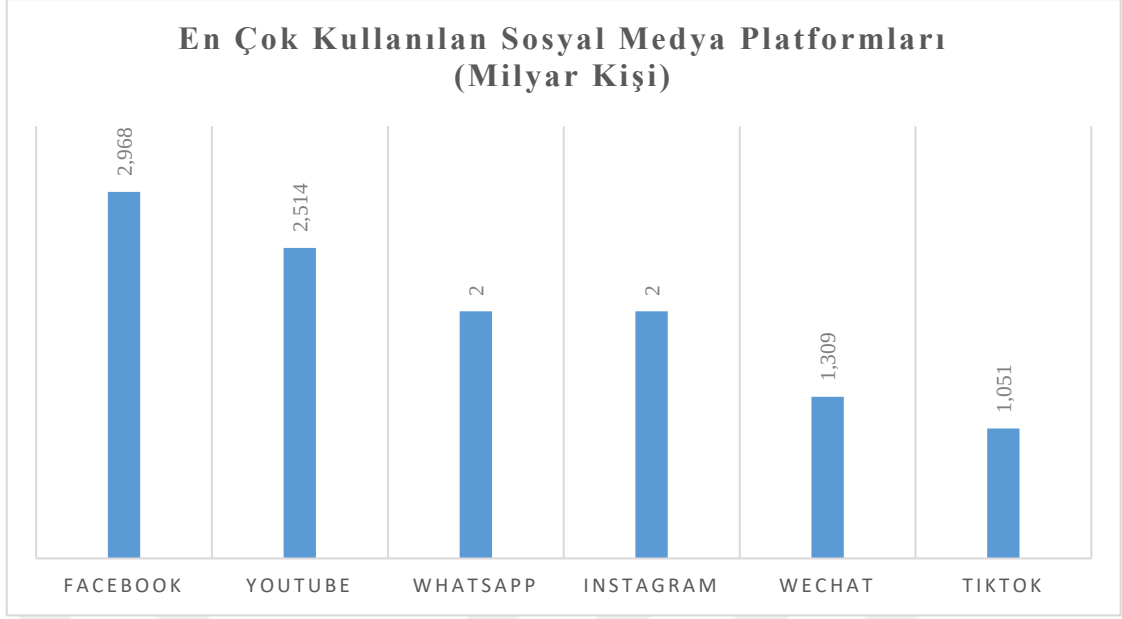
- Yayıncıdan bağımsız kullanıcılara sahip olması.

- İçeriklerin kullanıcılar tarafından oluşturulması.
- Kullanıcılar arasında etkileşim olması
- Zaman ve mekan kısıtlılığının olmaması

Göröldüğü gibi sosyal medya, internet üzerindeki çeşitli dijital platformlarda insanların etkileşimde bulunabileceğı, içerik paylaşabileceğı ve iletişim kurabileceğı bir dijital iletişim ağıdır.

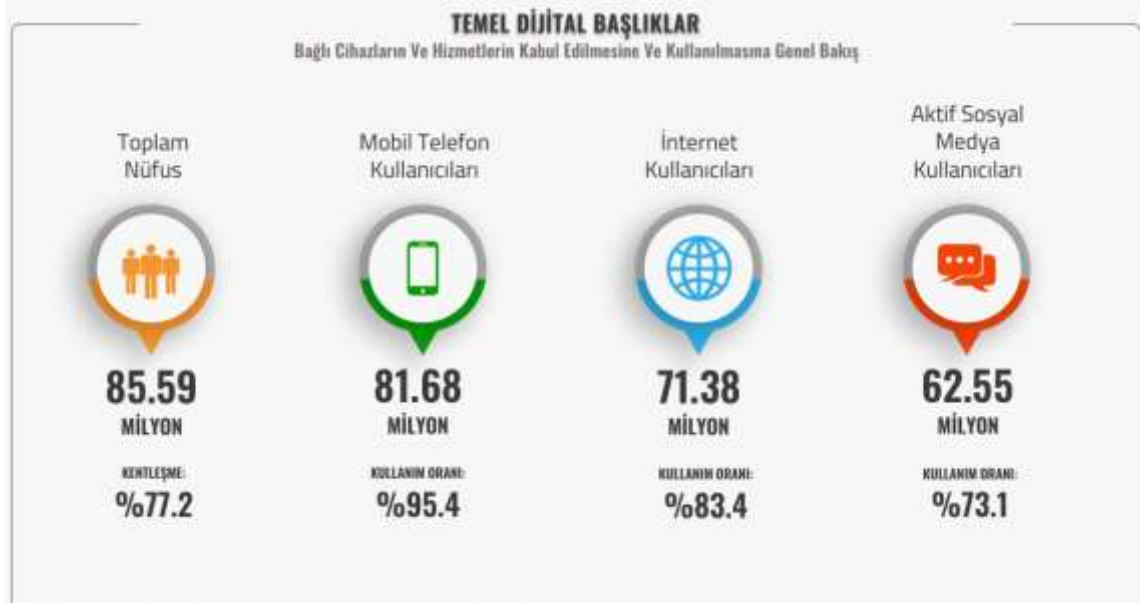
2.1.2. Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Medya Kullanımı

Sosyal medya, insanların arkadaşları, aile üyeleri, meslektaşları ve diğeri insanlarla bağlantı kurmalarına ve iletişim kurmalarına olanak tanımaktadır. En çok kullanılan sosyal medya uygulamaları arasında Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, YouTube, Reddit, TikTok, Snapchat ve Pinterest gibi platformlar bulunmaktadır. Son araştırmalar sosyal medya kullanımının arttığını ortaya koymaktadır. We Are Social (2023) tarafından yayınlanan küresel sosyal medya istatistiklerine göre dünya çapında 4,76 milyar sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Bu sayı tüm evrensel nüfusun yaklaşık % 60’ına tekaböl etmektedir. Sosyal medya kullanıcılarını sayıları son aylarda durağanlaşsa da bu yıl 137 milyon olan yeni kullanıcı sayısı yıl bazında % 3’lük bir büyüme oranını göstermektedir. Kepios’in (2023) analizi ise küresel sosyal medya kullanıcı toplamının, pandeminin başlangıcından bu yana % 30’a yakın arttığını ve son 3 yılda 1 milyardan fazla yeni kullanıcıya eşit olduğunu ortaya koymaktadır. GWI’nin (2023) verileri ayrıca insanların aslında sosyal medyada her zamankinden daha fazla zaman geçirdiğini göstermektedir. şirketin son araştırması, çalışma çağındaki tipik bir internet kullanıcısının artık günde 2,5 saatten fazla sosyal platformları kullandığını ortaya koymaktadır (GWI, 2023). Sosyal medya tercihleri açısından bakıldığında Facebook dünya çapında en çok kullanıcı sayısı olan uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. (şekil 2).

Şekil 2:En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları (We Are Social, 2023)

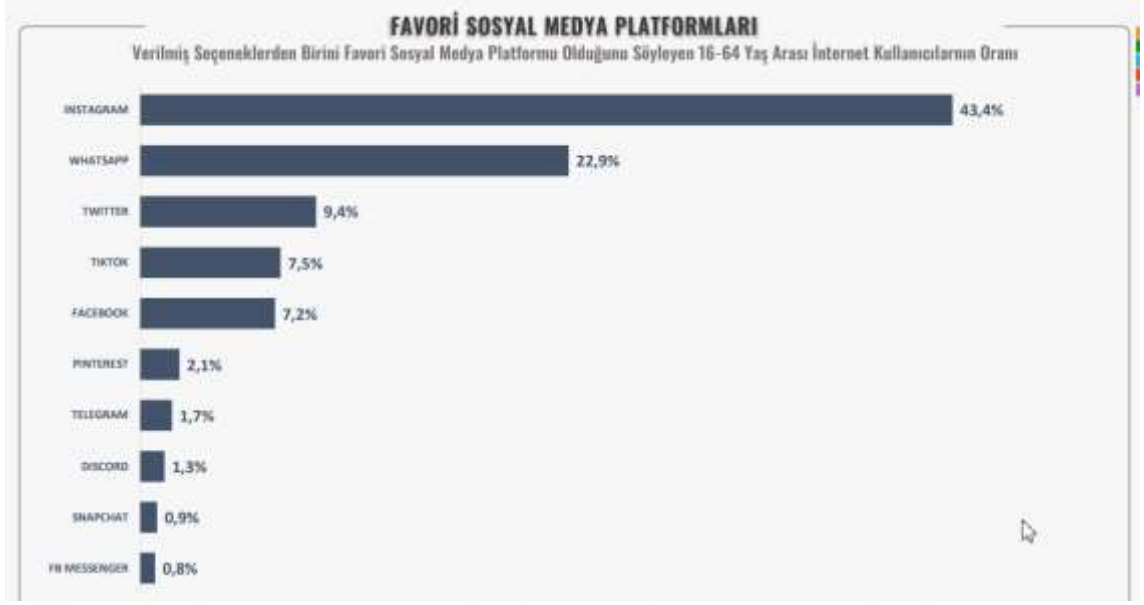
Şekil 2’de yer alan veriler Facebook’un şu anda 2,958 milyar aylık aktif kullanıcıya sahip olduğunu göstermektedir ki, bu sayı da dünya toplam nüfusunun neredeyse % 37’sine denk gelmektedir. Bunun yanında video içerikleriyle popüler olan YouTube, 2, 514 milyar aylık aktif kullanıcıya, anlık mesajlaşma uygulaması WhatsApp ile fotoğraf ve video paylaşım platformu olan Instagram ise 2 milyar aktif kullanıcıya sahiptir. Öte yandan Çin merkezli WeChat, özellikle Çin’de yaygın olarak kullanılan bir uygulama olup, 1.3 milyarı aşkın aylık aktif kullanıcıya ve kısa video içerikleriyle popüler olan TikTok, 1 milyardan fazla aktif kullanıcıya sahiptir. Türkiye açısından bakıldığında ise rakamlar farklılık göstermektedir (Şekil 3).

Şekil 3: Türkiye’de Dijital Kullanıcı İstatistikleri (Türkiye Dijital, 2023)

Şekil 3'te yer alan veriler incelendiğinde, Türkiye'de mobil telefon kullanıcı sayısının 81.68 milyon, internet kullanıcı sayısının 71.38 milyon ve aktif sosyal medya kullanıcı sayısının ise 62.55 milyon olduğu görülmektedir. Buna göre Türkiye nüfusunun %73.1'i aktif sosyal medya kullanıcısıdır.

Sosyal medya tercihleri açısından bakıldığında Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya platformu Instagramdır (Şekil 4).

Şekil 4: Türkiye’de Favori sosyal Medya Platformları (Türkiye Dijital, 2023)

Şekil 4 incelendiğinde Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya platformu % 43,4 ile Instagram’dır. Bunu % 22.9 ile WhatsApp, % 9.4 ile Twitter ve % 7,5 ile TikTok takip etmektedir. En az kullanılan sosyal medya uygulamasının ise % 0.8 ile Messenger’dır (Türkiye Dijital, 2023)

2.1.3. Bir Haber Kaynağı Olarak Sosyal Medya ve Afet Haberciliği

Sosyal medya, günümüzde haber kaynağı olarak önemli bir rol oynamaktadır. İnsanlar artık haberleri geleneksel medya organlarının yanı sıra sosyal medya platformları aracılığıyla da takip etmektedir. Gazeteciler ise sosyal medyayı genellikle tecrübelerini, fikir ve düşüncelerini paylaşmak ve okurlarla diyaloga geçip, etkileşim kurmak amacıyla kullanmaktadır (Spangenberg ve Heise 2014). Sosyal medya, kaynakların online olarak tespit edilmesi ve olaya tanıklık eden kişilerle röportaj yapmak için de kullanılabilir (Wardle 2014). Zaman ve mekan kavramlarından bağımsız olarak oldukça hızlı ve interaktif bir platform olan sosyal medya, aynı zamanda toplum içerisindeki benzer düşünce ve fikirde olan bireyleri ortak bir zeminde buluşturarak, örgütlenmelerine ve seslerini daha güçlü duyurmalarına olanak tanımaktadır. Bu yönüyle gazeteciler, herhangi bir olayı muhatapların ve görgü tanıklarının tamamından dinleyerek daha objektif haberlere imza atabilmektedir.

Doğal afetler, son yıllarda tüm dünyada artmış ve milyonlarca insanı etkilemiştir. Afet ve kriz durumlarında ise sosyal medya, bireylerin karşı karşıya oldukları risklere yönelik önlem almalarını sağlayacak uyarıcı ve bilgilendirici nitelikteki içeriklere ulaşabilmeleri açısından oldukça kuvvetli bir güce sahiptir. Örneğin; 6 Şubat'da merkezüssü Kahramanmaraş olan ancak yaklaşık 11 ili etkileyen deprem felaketini yaşayan insanların birçoğu, kayıp ilanlarını ve yardım taleplerini sosyal medya üzerinden duyurup, barınma ve yiyecek gibi ihtiyaçlarını nerelerden karşılayabileceklerini ağırlıklı olarak sosyal medya üzerinden öğrendiler. Bu açıdan sosyal medyada üzerindeki içeriklerin gerçeği yansıtması ve hakikat kavramının dışına çıkmaması hayati önem taşımaktadır. Çünkü bu haber ve içeriklere ulaşan ve onları okuyan bireyler, okuduklarını duygu durumları ve içinde bulundukları duruma göre anlamlandırabilmektedir. Bu da karşılıklı etkileşimin olduğu bir alanda bir takım riskleri ortaya çıkarmaktadır. Yanlış anlama ve algılamalar, bu bilgilerin viral olarak yayılmasına ve kısa sürede binlerce hatta milyonlarca kişiye ulaşmasına sebep olabilmektedir. Bu durum ise yaşanan afet ve felaketin doğru yönetilememesine, kriz ve kaos ortamının oluşmasına neden olduğu gözlenmektedir.

Tipik olarak, bu olaylar büyük çaplı insan ve maddi hasara neden olarak başta basın olmak üzere medya tarafından büyük ilgi görmektedir (Antunes vd., 2020). Haber ajansları ve gazeteciler, risk ve afet iletişimi ekosisteminin temel bileşenleridir ve bir bilgi kaynağı olarak uyarıların ve mesajların yayılmasında ve halkın iyileştirici eylemlere katılmasında merkezi bir rol oynarlar. Ancak bir felakette olanları çarpıtıp yanlış anlaşılmalara da yol açabilirler (Antunes vd., 2022). Bu bağlamda yeni medya haberciliğinin işlevleri ve özellikleri gereği en önemli görevi, kamusal olay ya da durumların duyurulması sırasında infial ortamı yaratılmasını engellemektir. Gazeteciler, doğal afet haberciliği anlamında ani olay ve olayların duyurulması aşamasında, aniden ortaya çıkan riskler veya tahminler konusunda kamuoyunu bilinçlendirmeye çalışır ve bir kriz durumunda halkın gerekli tepkiyi vermesini sağlayan bir yaklaşım uygular. Sosyal medya platformları, bu tarz durumlarda bilginin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlarken, toplumun bu içeriklere bilinçsizce tepki vermesini engelleyecek bir kontrol sistemini de devreye sokmak zorundadır (Anar, 2021).

2.1.4. Afet ve Kriz Yönetiminde Sosyal Medyanın İşlevselliği ve İnteraktif Kullanımı

Risk ve afet iletişimi, medyanın merkezi bir rol oynadığı aracılı bir iletişimdir. Bu bağlamda basın, tarihsel afet ve risk araştırma paradigmalarının zaman içindeki gelişimi için önemli bir kaynaktır. Bu sayede basın ve habercilik, afetler için bir hafıza alanı işlevi görmektedir (Murdock vd., 2003). Web 2.0 ve sosyal ağların gelişile, risk iletişim kanalları değişmiştir. Bununla birlikte, başta internet olmak üzere medya ile pazarlık yapmadan halkla doğrudan iletişim kurmak mümkün hale gelmiştir (Antunes vd., 2022). Bu sayede sosyal medya platformları, gazetecilik çalışmalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu araçlar, gazetecilerin izleyicileriyle daha güçlü, daha samimi bağlantılar kurmasına, kendi mesleki kimliklerini geliştirmesine ve kuruluşlarında iyileştirilmiş çalışma koşulları için savunuculuk yapmasına olanak tanımıştır. Buna karşın sosyal medya platformları gazeteciler için yeni riskler ve zorluklar yaratmıştır, özellikle de afet dönemlerinde afet haberciliğinde (Miller ve Nelson, 2022).

Sosyal medya hem afet öncesi bilinçlendirme faaliyetlerinin hem de afet anında bilgiye ulaşmanın hızlı bir yöntemidir. Bu süreçte sosyal medya araçlarının kötüye kullanılması durumunda krizlerin çıkabileceği muhakkaktır. Bunun gerçekleşmemesi için afet sonrası bilgi verecek olanların gerekli bilgileri sakın bir şekilde vermeleri, güvenilir kaynaklara dayandırmaları, açık ve doğru bir şekilde açıklamaları gerekmektedir (Çetinkaya, 2013). Afet sonrası bir kriz durumunda, rivayet ve söylentilerin ikinci bir krize dönüşmesini önlemek için yetkililer sosyal medya üzerinden mümkün olduğunca sık uyarılar yapmalı ve halk afet durumu hakkında bilgilendirilmelidir. Bu, halkın güvenini kazanmaya ve süreci daha iyi yönetmeye yardımcı olmaktadır (Demiröz, 2020).

Kriz yönetiminin toplumdaki kural ve çerçeveleri nasıl uygulanıp, yönetiliyorsa, sosyal medya üzerinde de benzer bir yapı oluşturulmalıdır. Günümüzde toplumsal kargaşa ve krizlerin çoğunun sosyal medya platformlarındaki örgütlenmeler ve viral yayılmalar üzerinden çıktığını göz önünde bulundurduğumuzda, bu yapının gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

2.1.5. Afet ve Kriz Durumlarında Sosyal Ağların Yanlış Kullanılması ve Zararları

Sosyal medyadaki kötü niyetli ve taciz edici davranışlar, çevrimiçi etkinliğin kişisel ve toplu yaşam üzerinde sahip olabileceği olumsuz etkiler konusunda büyük endişelere yol açmıştır. Yanlış bilginin yayılması ve propaganda yapay zeka tarafından manipüle edilen multimedyanın yükselişi, yapay zeka destekli otomatik hesapların varlığı ve zararlı içeriklerin ortaya çıkışı, sosyal medya kullanıcılarının çevrimiçi ekosistemde karşılaşılabilecekleri çeşitli tehlikelerden sadece birkaçıdır (Ferrara vd., 2020). Afet zamanlarında ise günlük sosyal medya kullanıcıları için artan tehditlerle bu sorunlar daha acil hale gelmektedir. Afet dönemlerinde önemli ölçüde artan bilgi ihtiyaçları nedeniyle, çok sayıda düşük güvenilirlik, sahte, yanıltıcı ve doğrulanmamış bilgi ortaya çıkmaktadır (Zarocostas, 2020). Ayrıca, kötü niyetli aktörler bu afet sürecindeki kaos durumlardan yararlanır ve ortaya çıkan kaostan yararlanmayı amaçlar (Ferrara vd., 2020). Bu tür yüksek riskli dönemlerde yanlış bilgi teşhirinin veya bilgi ortamı manipülasyonunun olumsuz etkileri, potansiyel olarak dramatik halk sağlığı sonuçlarıyla birlikte tutum ve davranışlarda kendini gösterebilir (Swire-Thompson ve Lazer, 2020).

Doğal afetlerin ardından sosyal medyanın yanlış kullanımı çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Örneğin Türkiye'de 24 Ocak 2020'de Elazığ'ı vuran 6,8 büyüklüğündeki deprem sırasında arama kurtarma çalışmalarını yapan kişilerin de enkaz altında kaldıklarını belirten tweetler atılmış ancak gerçekte böyle bir şeyin olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca Elazığ Dökümhanesi'nin mağdurlara yiyecek ve içecek yardımına ek olarak tıbbi destek ve barınma hizmeti vereceğine yönelik paylaşımlar yapılmış ancak bu paylaşımların ardından fabrikanın aslında böyle bir açıklama yapmadığı ortaya çıkmıştır (Demiröz, 2020).

Yakın tarihli bir olayda 6 şubat depreminde Hatay'da baraj kapaklarının patladığına yönelik paylaşımlar yapılmış ve halk şehri terk etmeye başlamıştır. Yaşanan infial nedeniyle yollar tıkanmış ve arama kurtarma çalışmaları aksamıştır. Bu açıdan bakıldığında, sosyal medyanın çeşitli felaketlerin haberleştirilmesinde önemli bir fonksiyona sahip olduğu ancak yanlış kullanımının ciddi sonuçlara yol açtığı söylenebilir.

Doğruluğu teyit edilmeden, kontrolsüzce ve herhangi bir denetime tabi tutulmadan hazırlanan haber ve içerikler, bu tip durumlarda en çok yardıma ihtiyaç duyan depremzedeleri mağdur etmekte ve zarar vermektedir. İnsanların o halde kilometrelerce yol gitmesine, bulundukları yeri terk etmesine ve daha fazla yorulmasına sebep olmakla birlikte, psikolojik olarak da büyük bir çöküntü ve hayal kırıklığına neden olmaktadır.

2.2. Hakikat Sonrası Kavramı

Hakikat Sonrası, genellikle hakikat kavramından sapma ve bazıları için onun reddi olarak anlaşılmaktadır. Diğer bir anlatımla Hakikat Sonrası, gerçeğe aldırış etmeme ve yalanlara yatkınlıkla dolu bir çevreyi ifade etmektedir. Hakikat Sonrası basitçe, hakikatin asılsız iddialar lehine çürüten rolünü anlatan bir olgu olarak kabul edilirse, terim yalandan farklı bir şey sunmamaktadır (Kerem, 2023). McIntyre (2018), Hakikat Sonrası'nda gerçeklerin önemli olmadığı anlamına gelmediğini, bunun yerine gerçeklerin her zaman gölgelenebileceğine, seçilebileceğine ve bir gerçeğin yorumunu diğerine tercih eden siyasi bir bağlam içinde sunulabileceğine dair bir inanç anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda sorunun yalnızca belirli bir ifadenin yanlışlığı değil, daha çok gerçekler arasında bir hiyerarşi kurabileceğimize, önyargılarımıza ve zaten sahip olduğumuz inançlara uyan gerçekleri öne sürebileceğimize ve olumsuz bulduğumuz gerçeklere yaklaşabileceğimize dair genel inanç olduğunu savunmaktadır (McIntyre, 2018). Bu terim, siyasi ve kültürel bir iklimi tanımlamak için kullanılmaktadır ve kamu söylemi ile karar alma süreçlerinin, duygular, inançlar ve kişisel görüşlerden daha çok objektif gerçekler ve kanıtlar yerine etkilendiği bir dönemi ifade etmektedir.

2.2.1. Hakikat Sonrası Kavramının Teknolojik Boyutu

Hakikat Sonrası ve teknoloji arasında karmaşık bir ilişki vardır. Teknolojik gelişmeler, haber akışının ve bilgi yayılmasının hızını ve çeşitliliğini artırarak Hakikat Sonrası fenomenini tetikleyebilir veya güçlendirebilir. Ana akım medya kuruluşlarının bilgi üzerindeki tekeli tehdit eden yeni medya kuruluşlarının ortaya çıkması ile birlikte artan seçenekler olgusu karşısında kamusal alan “parçalanmış” hale gelmiş ve bu izleyici bölümlendirme süreci vatandaşları ortak bir sosyal dünyadan mahrum etmiştir (Arias-Maldonado, 2020). Bu son derece rekabetçi medya ortamına daha fazla

dikkat çekmek için medya kuruluşları hikayelerini aşırı dramatize etmeye başlamıştır (Arias-Maldonado, 2020). Bu haberlerin duygusallaştırılması olgusu, gerçeğin prestijini veya en azından vatandaşın ona olan inancını olumsuz etkilemiştir (Kerem, 2023). Bu nedenle dijitalleşmenin yanlış haberlerin, taraflı bilgilerin ve sınırlanmış görüşlerin erişimini ve kapsamını değiştirdiği iddia edilmektedir.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan internet ve sosyal medya platformları, yanlış bilgi ve sahte içeriklerin hızla yayılmasını kolaylaştırır. Bu tür içerikler, gerçeklerle uyumlu olmadığı halde, başlık çekiciliği veya duygusal etkileme amacıyla tasarlanabilir. Bu durum, insanların yanlış bilgilere maruz kalmasına ve gerçekleri doğrulamadan paylaşımlarına neden olabilir (Kerem, 2023). Öte yandan teknolojik algoritmalar, kullanıcılara ilgi alanlarına dayalı içerik sunma eğilimindedir. Bu, insanların sadece kendi görüşlerini doğrulayan bilgilere maruz kalmalarına ve farklı bakış açılarına kapalı hale gelmelerine yol açabilir. Bu, yankı odalarının oluşmasına ve Hakikat Sonrası ortamının güçlenmesine katkıda bulunabilir. Bunun yanında deepfake, yapay zeka teknolojisinin kullanıldığı gerçekçi sahte videolar ve ses kayıtları gibi teknolojiler siyasi figürlerin veya diğer önemli kişilerin sözde söyledikleri şeyleri manipüle etmeye ve yanıltıcı içerikler üretmeye olanak tanımaktadır. Hakikat Sonrası ve teknoloji arasındaki bu etkileşimler, kamuoyu bilincini ve demokratik süreçleri olumsuz yönde etkileyebilir (Visvizi ve Lytras, 2019).

2.2.2. Hakikat Sonrası Çağda Sosyal Medya

Sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, kamuya açık haber paylaşımı yeni bir boyut kazanmıştır. Artık sıradan insanın kendi içeriğini sosyal medya platformlarında paylaşabilmesi, medyanın siyasetteki rolünü ve dinamiklerini değiştirmiştir. Sosyal medya kullanımının yaygınlaşması Hakikat Sonrası çağın ortaya çıkmasında en belirgin etkidir. Hakikat Sonrası dönemin yansımalarının en net olarak sosyal medya ve dijital ortamlarda gözlemlenebileceği de bir gerçektir, çünkü Hakikat Sonrası siyaset ve iletişim, daha çok bu tür dijital platformlarda gerçekleşmektedir. İnternet ve sosyal medya, haberlerin hızla yayılmasını sağlar ve bu da gerçeklik kontrolünü zorlaştırır. Yanlış bilgi veya spekülasyonlar, doğrulukları belirlenmeden önce geniş kitlelere ulaşabilir (Yazır, 2023; Yerlikaya ve Aslan, 2020).

Sosyal medyanın aracısız doğası, politikacılar ve haber içerik üreticileri tarafından manipülasyon ve dezenformasyon stratejilerinin kullanılmasına da yol açmıştır. Erişim ve kullanım kolaylığı, bilgi yayma hızı ve dezenformasyonu düzeltmenin zorluğu nedeniyle sosyal medyadaki sahte haberlerin kontrolü, hakikat sonrası dönemin sıkıntılı dönemlerinde önemli bir konu haline gelmiştir (Sawyer, 2018; Thai vd., 2016). Dolayısıyla sosyal medya tarafından üretilen ve sahte haber olarak da adlandırılan uydurma ve yalan haberlerin eşlik ettiği aşırı bilgi yüklemesi, yirminci yüzyılda giderek daha yaygın hale gelmiştir (Cosentino, 2020; Rocha vd., 2021).

2.2.3. Hakikat Sonrası Çağda Yalan Haber

Yeni teknolojik çalışmalar ışığında kullanıma sunulan ve modernize edilmiş alt yapılar ile internetin birleşerek yepyeni bir yapıda konumlanan sosyal medya uygulamaları, hem toplumu hem de siyaseti ilgilendiren fikir ve münakaşaların yeni bir boyut ve bakış açısı kazanmasına sebep olmaktadır. Etkisi toplumsal hareketler üzerinde teste sunulan internet kanalları artık sivil düzenin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş ve siyaseti derinden etkilemiştir. Bu gelişmeler sonrasında ikinci nesil web portallarının ortaya çıkması ve internetin ikincil ilerleme kademesi olan Web 2.0'ın dinamik yapısının, özellikle statik web sayfalarından dinamik veya kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğe geçiş ile karakterize olacağı beklentisi oluşmuştur (Yerlikaya ve Aslan, 2020). Geleneksel medya organlarındaki kısıtlı ve denetime tabi katılımın tam tersine dijital medya, kişilerin akıllarından geçen fikir ve düşünceleri kontrolsüz bir biçimde ortaya koymalarına imkan oluşturmakta ve nispeten daha sınırsız bir zeminde paylaşımlarına olanak tanımaktadır. Online sosyal ağların etkisini artırmasıyla, Web'in dönüşümünün bir sonucu olarak, bu ağların daha özgür ve eşitlikçi bir ortam yarattığı düşüncesi yayılmıştır (Deibert, 2015). Bu inanışın aksine sosyal medya yalan haberlerin artmasına zemin hazırlamıştır.

Hakikat Sonrası dönemde, gönderilerin eleştirel bir şekilde filtrelendiği, insanların kendi düşünce ve inançlarını dogmatikleştirme noktasına kadar kabul ettiği, her türlü karşıt fikrin kin ve nefretle reddedildiği günümüzde, kitleler giderek artan bir şekilde sosyal medya aracılığıyla yalan haberlere maruz kalmaktadır (Brotherton, 2015). Sonuç olarak, Hakikat Sonrası dönemi, yalan haberlerin etkili bir şekilde yayılmasını kolaylaştıran sosyal medya ve diğer dijital haberleşme platformlarının popülaritesiyle. Hakikat Sonrası çağında yalan haberler gerçekleri manipüle etmek veya belirli bir

ajandayı ilerletmek amacıyla kasıtlı olarak üretilmekte ve yayılmaktadır (Farkas ve Schou, 2019).

2.2.4. Dezenformasyon ve Yanlış Bilginin Yayılmasında Sosyal Medyanın Etkisi

Dezenformasyon ve yalan haber kavramları günümüze özgü yeni terimler değildir. Popülizmin uluslararası siyasi yapılarda yükselişi, sonuç olarak bu terimlerin kamusal söylemde daha fazla ilgi görmesine yol açarak gerçeklere dayalı tartışma alanını daraltmıştır (Armitage ve Vaccari, 2021; Nyhan, 2018). Wardle ve Derakshan (2017), yanlış bilgi terimini yanlış bilginin kasıtsız yayılması olarak tanımlamaktadır. Yanlış bilgilendirilmiş kişiler başkalarını kandırmak için yanlış bilgi yaydıklarının bilincinde olan dezenformasyon araçlarının aksine, genellikle yanıltıcı içerik tükettiklerinin ve paylaştıklarının farkında değildirler (Tumber ve Waisboard, 2021).

Öte yandan dezenformasyon, yanıltıcı bilgilerin siyasi, finansal veya diğer amaçlara yönelik olarak kasıtlı olarak yayılmasıdır (Tumber ve Waisboard, 2021). Dezenformasyon terimi, tanımı gereği propaganda ile karıştırılabilir. Dezenformasyon, uydurma yoluyla kasıtlı aldatmacayı vurgularken, propaganda yalnızca her zaman açıkça yanlış olmayan bazı kavramların yayılmasını içerebilir (Tumber ve Waisboard, 2021). Dezenformasyonun amacı farklı olabilir: insanları belirli insanlarla, gruplarla, fikirlerle veya gelecekteki eylemlerle aynı fikirde olmaya ikna etmek; insanları belirli insanlara, gruplara, kavramlara veya gelecekteki faaliyetlere karşı çıkmaya ikna etmek; belirli bir kişiye, gruba, konsepte veya planlanan eyleme karşı destek veya karşı çıkma umuduyla duygusal tepkiler oluşturmak, bunlardan bazılarıdır (Shu vd., 2020).

Sosyal medyanın yaygınlaşması ise dezenformasyon ve yalan haberin yaygın ve hızlı yayılmasını kolaylaştırmıştır. Yetersiz bilişsel değerlendirmeye dayalı hızlı, sorgusuz sualsiz davranışı teşvik etme eğilimleri nedeniyle, dijital medyanın nitelikleri ideolojik olarak uyumlu yanlış bilgilere karşı savunmasızlığı artırmıştır (Barlett, 2018). Wardle ve Derakhshan'a (2017) göre, yanlış bilgilendirme ve dezenformasyon yeni bir fenomen olmasa da internetin ve sosyal teknolojinin ortaya çıkışı bilginin üretilme, iletilme ve dağıtılma biçimlerinde köklü değişikliklere yol açmıştır.

Değişen iklim nedeniyle artan çevresel felaket eğilimi, dünya çapında tsunami, orman yangını, sel, salgınlar ve diğer aşırı sağlık ve çevresel ve tehlikeli olayların

oluşumunu artırmıştır. Kriz sürecinde etkin ve şeffaf bir iletişimin kurulması, olayların etkilerinin azaltılması açısından son derece önemlidir. Son zamanlarda, sahte haberler veya uydurma içerikli haberler, afet sırasında ve sonrasında iletişim için önemli tehditler olarak ortaya çıkmış ve bu konuya yönelik ilgiyi artırmıştır. Azim ve arkadaşları (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışma yakın dönemde yaşanan dört büyük çevre felaketi (Fukushima Nükleer Felaketi, Keralan Sel, Amazon Orman Yangını ve Afrika Ebola Salgını) sırasında yayılan sahte haberlerin doğasını ve sonuçlarını eleştirel bir şekilde değerlendirmekte ve mevcut COVID-19 Pandemisi için bir çerçeve hazırlamaktadır. Araştırmada sahte haberlerin yarattığı kritiklik ve potansiyel tehdit, haberlerin yayılma zaman çizelgesi aracılığıyla ölçülmüş ve analiz edilmiştir. Afrika Ebola Salgını ile ilgili olumsuz etkinin, birden fazla sahte haber kaynağı, hem çevrimiçi hem de çevrimdışı yayma yöntemleri, iyi üretilmiş içerik ve nispeten düşük kontrol çabası nedeniyle en yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Ceron ve arkadaşları (2021) tweet'lerdeki konuları kümelemek ve bunların farklı veri kümeleri arasındaki yayılımını belirlemek için orijinal bir Markov tabanlı hesaplama yöntemi kullanarak Latin Amerika'daki bilgi doğrulama girişimlerini araştırmaktadır. Zaman serisi analizi, ağ analizi ve derinlemesine yakın okuma dahil olmak üzere nicel ve nitel yöntemlerin bir karışımından yararlanan çalışma bölge genelinde COVID ile ilgili yanlış bilgilerin derinlemesine bir şekilde izlenmesini önermektedir. Araştırma Ocak ve Temmuz 2020 arasında toplanan 102.379 tweet'i incelemiştir. Elde edilen bulgularda 102.379 tweet'e bakarak sahte haberlerin ülke sınırlarının ötesine geçtiği ve her ülkenin siyasi durumuyla iç içe geçtiği görülmüştür. Çalışma ayrıca doğrulama kuruluşlarının, çürütmelerini yaymak ve aynı ortamda yayılan sahte haberleri düzeltmek için geçici bir önlem olarak hareket etmek için öncelikle Twitter gibi sosyal medya üzerinde hareket ettiğini göstermiştir.

Madsar (2021) ise çalışmasında COVID 19 aşısı haberlerine yönelik sosyal medya paylaşımlarını incelemiştir. Çalışmanın sonunda elde edilen bulgulara göre aşısı çalışmaları ile ilgili aşının hızlı bir şekilde bulunduğu ve bu nedenle insan yapısına uygun olmadığına yönelik yalan haberler ortaya atıldığı, ayrıca aşıyla birlikte insanlara bir mikroçipin takılacağını öne süren komplo teorilerinin yer aldığı paylaşımların yapıldığı, aşının kısırlığa ve kalp krizine neden olduğunu öne süren asılsız haberlerin sosyal medya üzerinden sıkça dolaşıma sokulduğu tespit edilmiştir.

Karakaş ve Doğru (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise COVID 19 aşısına yönelik ortaya atılan sosyal medya içerikleri Hakikat Sonrası kavramı bağlamında incelenmiştir. Çalışmada 4 Ocak-4 Şubat 2021 tarihleri arasındaki 1 aylık sürede sosyal medya üzerinden paylaşılan yalan haberler tespit edilmiş ve bunlar içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Elde edilen bulgularda sosyal medyada COVID 19 aşısına yönelik yapılan paylaşımların Hakikat Sonrası yapısına uygun şekilde dezenformasyon yayan içerikler niteliğinde olduğu tespit edilmiştir.

COVID öncesindeki süreçte ise Türkiye’yi sarsan Hakikat Sonrası içeriklerin ilk sıralarında ise Gezi Olayları gelmektedir. Asılsız ve herhangi bir kaynağa dayanmayan birçok sosyal medya içeriği toplum içerisinde kışkırtıcı ve kaotik durumlara sebebiyet vermiştir. Örneğin; ‘Camide bira içildi’ başlığıyla sosyal medyada hızla yayılan bir haber, toplumun dini değer ve yargılarını tetikleyip farklı kutupların çatışmasına sebep olmuştur. Bu çatışmada çok fazla insan zarar görmüş, ardından caminin müezzini bu haberi yalanlamıştır.

2017 yılında TBMM tarafından her vatandaşın 90 TL aylık ücret alınacağına dair bir haber, sosyal medya aracılığıyla hızla yayılımını sürdürmüş ve teknolojik zeminli bir kargaşaya neden olmuştur ancak TBMM tarafından böyle bir toplantının yapılmadığı ve yapılmasının planlanmadığı açıklanmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Modeli

Afet durumlarında sosyal medya platformlarının yanlış ve hatalı kullanımı sonucunda ortaya çıkan riskler ve bu platformlarda dolaşan ancak doğru olmayan haberleri incelemeyi amaçlayan bu çalışma betimsel bir araştırma olup tarama modeli kapsamında gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli bir evren veya evrenden alınan çok sayıda öğeden oluşan bir dizi örnek hakkında bazı genel yargılara varmak için kullanılan araştırma modelidir (Karasar, 2006). Başka bir deyişle, tarama modeli, amacı geçmiş veya mevcut durumu var olduğu şekliyle betimlemek olan keşifsel bir yaklaşımdır (Durdukoca, 2010). Bu çalışma, sosyal medya organlarının kötüye kullanımı ve yanlış kullanımından kaynaklanan riskler ile bu platformlarda dolaşan yanlış bilgilerin yol açtığı sorunları ortaya koymayı amaçladığından betimsel tarama modeli tercih edilmiştir.

3.2. Verilerin Toplanması

Araştırmanın evreni, 6 Şubat depreminden sonra yaşanan deprem afeti döneminde internet siteleri ve sosyal medyada afet ile ilgili yayılan ve şüpheli haber içeriklerini inceleyerek bu haberlere ilişkin doğru bilgileri kamuoyuna ulaştırmaya çalışan doğruluk payı, doğrulama servisi ve teyit.org platformları tarafından incelenen haberler olarak belirlenmiştir. Analizi yapılan haberlerin, sosyal medyada dolaşan haberler olması nedeniyle bu platformlar ve resmi demeçler dışında doğruluğu kontrol edilmemiştir.

Örnekler bu evrenden amaçsal örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Amaçsal örnekleme ile amaca yönelik bilgilendirici örnekler bir araya getirilerek çalışmada derinlemesine analiz edilir. (Şahin ve Gürbüz, 2016). Veriler, ağırlıklı olarak Twitter'daki kişisel kullanıcıların 6 Şubat Depremi'nden sonra yaşanan deprem afetini konu alan paylaşımlarının taranması sonucu elde edilmiştir. Verilerin tespitinde doğal afet dönemlerinde internet siteleri ve sosyal medyada yayılan haberler kullanılmıştır. Haberler yeni medya gündemiyle ilgili şüpheli bilgilerden medya ve şehir efsaneleri tarafından öne sürülen açıklamalara kadar çeşitli içerikleri inceleyerek kullanıcılarına doğru mesajı iletmeyi amaçlayan doğruluk payı, doğrulama servisi ve teyit.org

platformlarından seçilmiştir. Bu doğrultuda 6 Şubat 2023/03 Mart 2023 tarihleri arasında internet siteleri ve sosyal medyada afet konusunda yayılan 12 haber araştırmanın örnekleme olarak belirlenmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

6 Şubat 2023/03 Mart 2023 tarihleri arasında kategorize edilen haber içerikleri analiz edilerek araştırma verileri hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde ise nitel içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Nitel içerik analizi yönteminde araştırmacı, topladığı verilere dayanarak bu verilerde saklı olan bilgileri keşfetmeye ve ortaya çıkarmaya çalışır (Özdemir, 2010). Çalışmanın analizinden elde edilen tüm veriler Excel programı kullanılarak kayıt altına alınmış, içerik analizi kullanılarak gerekli tablolaştırma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda dezenformasyona neden olan kaynaklar, mesajın/içeriğin ne olduğu, hangi kanallardan yayıldığı, yayılmanın etkisi/hızı ve gerçeğin/gerçekliğin ne olduğu konusunda beş ayrı kategori belirlenmiş ve kategoriler tablo olarak sunulmuştur.

3.4. Analizler

Doğal afetler sırasında web sitelerinde ve sosyal medyada dolaşan şüpheli haber ve iddialar nedeniyle sosyal medya ile Hakikat Sonrası haber arasındaki ilişkiyi belirlemek için seçilen haber örnekleri farklı kategorilerde Tablo 1'de sıralanmıştır.

Tablo 1: Afet ile İlgili İçerikler/İddialar ve Hakikat

	Kaynak	Mesaj	Mecra	Etki alanı	Retweet	Beğeni	Gerçek
İddia 1	Con Sinov	Malatya Özel Güvenim Bakım Merkezi'ndeki Engelli Bireyler Sokakta Kalıyor	Twitter	66,9 bin görüntülenme	7.820	14.100	Depremden dolayı oluşan yıkımlar nedeniyle bakım evinde kalan misafirler geçişi bir süre güvenlik amacıyla dışarı

							çıkarılmış ve daha sonra tekrar içeri alınmıştır.
İddia 2	BBC NEWS	Adana Havalimanı'nın uçuşlara kapatıldı	Twitter	124.1 bin görüntülenme	9.103	68	Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü Twitter'dan yaptığı açıklamada, Adana Havalimanı'nın trafiğe kapatıldığı iddiasının asılsız olduğunu belirtti.
İddia 3	Kaynak Yok	AFAD, Akşam saatlerinde 8.5 şiddetinde deprem beklendiğini açıkladı	Twitter	1,291 bin görüntülenme	73	13	AFAD akşam saatlerinde 8,5 şiddetinde bir deprem beklendiğine dair açıklama yaptığı iddiasını yalanlamıştır.
İddia 4	İlkha	Malatya Kızılay Bölge Kan Merkezi tamamıyla yıkıldı	Twitter	2,406 bin görüntülenme	759	29	Türk Kızılay İstanbul İl Başkanı Kadem Ekşi iddiaları

							yalanladı.
İddia 5	Zeki Kayahan Coşkun	777 neredeyim servisi	Twitter	202,8 bin görüntülenme	1.114	1.163	Yetkililerden yapılan açıklamada 7777'ye mesaj gönderildiğin de yetkililere konum bildirildiği iddiasının gerçeği yansıtmadığı açıklanmıştır
İddia 6	Berna Laçın	Hatay'da su yok	Twitter	2,5 milyon görüntülenme	6.149	38.2 bin	İl valiliği ve İçişleri bakanlığı yaptığı açıklamada su ihtiyacının olmadığını belirtmiştir.
İddia 7	Hasan Basri	Samsun'da 1 saat içerisinde deprem olacak	Twitter	23,8 bin görüntülenme	156	845	AFAD, Samsun'da Bir Saat İçinde Deprem Olacak Uyarısı Yapmadı
İddia 8	Merdan Yanardağ	TSK devreye girmede, arama kurtarma yapılmıyor	Twitter	1,8 milyon görüntülenme	3.999	27.300	Afet bölgesindeki arama kurtarma çalışmalarında TSK devreye

							girmedii" iddiası gerçek dışıdır.
İddia 9	İşkence Report	Kahramanmaraş 'ta yanardağ patladı	Twitter	25,1 bin görüntülenme	1.174	156	Grntlerin kar erimesinden kaynaklandığı belirtilmiştir.
İddia 10	KRT TV	Depremzede çocukları tarikatlar kaçırıyor	Twitter	7,943 bin görüntülenme	67	106	Bakanlık söz konusu iddiaları yalanlamıştır.
İddia 11	Sendika. org	üzerinde bira reklamı olduğu için içinde polar kazak bulunan yardım kutuları geri çevrildi	Twitter	1,9 milyon görüntülenme	16.103	1.304	AFAD, üstünde bira reklamı olduğu gerekçesiyle Tuborg ve Efes'in gönderdiği polarları kabul etmedi" iddiası doğru değildir.
İddia 12	Whisper	Mersin KYK'da kız ğrenciler Suriyeli erkekler tarafından taciz ediliyor	Twitter	2,8 milyon görüntülenme	5.679	13.400	Gençlik ve Spor İl Müdürü ile Yurt Müdürünün eşlik ettiği incelemelerde söz konusu bilginin doğru olmadığı grlmştir.

Yukarıdaki tabloda haber siteleri ve kişisel kullanıcılar tarafından 6 Şubat 2023 - 03 Mart 2023 tarihleri arasında 6 Şubat depreminden sonra yaşanan deprem afeti ile ilgili paylaşılan ve afet ile ilgili doğruluğu şüpheli/asılsız olduğu doğruluk payı, doğrulama servisi ve teyit.org platformları ile resmi kurum ve kuruluşlar tarafından tespit edilmiş haberler verilmiştir. Bu tarihler arasında afetle ilgili çok sayıda haber çıkmasına rağmen şüpheli, yanlış, yanıltıcı ve teyit edilmesi gereken haberler değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda doğruluk payı, doğrulama servisi ve teyit.org platformları ile resmi kurum ve kuruluşlar tarafından şüpheli görülen toplam 12 sosyal medya paylaşımı farklı kategoriler oluşturularak analiz edilerek gerçeğin önemsizleştirilmesi kapsamında değerlendirilmiştir.

6 Şubat 2023 depreminden sonra yaşanan deprem afeti ile ilgili manipülatif haberler incelendiğinde büyük bir bölümünün haber siteleri tarafından paylaşıldığı görülmektedir. İncelenen haberlerin %59'u haber siteleri tarafından paylaşılmıştır. Ancak haber sitelerinin yanında çok geniş takipçi kitlesine sahip gazeteciler, köşe yazarları, doktorlar ve sosyal medya temsilcileri gibi kişilerin afetlerle ilgili gerçeğe alakası olmayan haberler yaydığı görülmektedir. Buna göre incelenen haberlerin %33'ü geniş takipçi kitlesine sahip kişisel kullanıcılar tarafından paylaşılmıştır. Bunun yanında haberlerin %8'inin kaynağı ise belirsizdir.

Haber içeriklerinin etki alanı ise oldukça geniştir. İncelenen haberler içerisinde etki alanı en düşük olan haber 1,291 kişi tarafından görüntülenerek 7 retweet ve 13 beğeni almış iken etki alanı en yüksek olan haber ise 2,8 milyon kişi tarafından görüntülenmiş ve 5.679 Retweet ve 13.400 beğeni almıştır. Bu sayılar sosyal medyanın etki alanının ne kadar çok olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

Asılsız İddia 1

Paylaşılan haberlerin içerikleri değerlendirildiğinde, “*Malatya Özel Güvenim Bakım Merkezi’ndeki Engelli Bireyler Sokakta Kalıyor*” başlıklı iddiası Twitter’da 06 Şubat 2023 tarihinde bir haber sitesi tarafından paylaşılmıştır. Söz konusu iddia 66,9 bin görüntülenme almış ve 14.100 kullanıcı tarafından beğenilerek ve 7.820 kişi tarafından retweet edilerek tekrar tekrar dolaşıma sokulmuştur. Böylece iddianın etki alanı genişlemiştir (Şekil 3).

Şekil 5: Malatya'da Engelli Bireylerin Sokakta Kaldığını İddia Eden Paylaşım

İddialar üzerine Doğrulama Servisi ekibi aynı gün bir açıklama yayımlayarak iddianın incelendiğini ve iddiaların gerçekleri yansıtmadığını belirtmiştir (Şekil 4). Yapılan açıklamada bazı sosyal medya hesaplarından paylaşılan ve basın yayın organlarında habere konu olan, "*Malatya Özel Güvenim Bakım Merkezi'ndeki engelli bireyler dışarıda kalıyor*" iddialarının gerçek dışı olduğu ifade edilmiştir. İddianın aksine 13:24'te meydana gelen 7,6 şiddetindeki depremin Malatya'da hissedilmesi sebebiyle deprem sırasında Özel Güvenim Bakım Merkezi'nde kalmakta olan engelli bireylerin bahçeye ve kurum dışına çıkarıldığı söz konusu paylaşımında yer alan videodaki görüntülerin deprem anına ait olduğu ve binada herhangi bir problem olmadığını tespit edilmesi ile birlikte engelli bireylerin tekrar kurum içerisine alındığı görülmüştür.

Doğruluğu teyit edilmeden, insanların vicdani ve insani duygularını tetikleyecek bu görsel ve içeriğindeki bilgiler, çok fazla insanı harekete geçirmiş ve hem yakınlarının hem de bu ülkenin vatandaşı olma bilinci ile hareket eden herkesin olayı duygusal bağlamda yorumlamasına ve yaymasına sebep olmuştur. Yanlış bilgilendirme ve hakikat dışı içeriklerle oluşturulan bu iddia, kurum tarafından açıklanana kadar çok fazla kişiye ulaşarak, gereksiz bir psikolojik yıpranmaya da yol açmıştır.

Malatya Özel Güvenim Bakım Merkezi'ndeki Engelli Bireyler Sokakta Kalıyor

Şekil 6: Malatya Özel Güvenim Bakım Merkezi'ndeki Engelli Bireyler Sokakta Kalıyor İddiasına Ait Görseli

Asılsız İddia 2

6 Şubat 2023 depreminden sonra yaşanan deprem afeti ile ilgili ortaya atılan diğer bir iddia ise BBC NEWS haber merkezi tarafından “*Adana Havalimanı uçuşlara kapatıldı*” başlığıyla paylaşılmıştır (Şekil 5). Söz konusu paylaşım Söz konusu gönderi 124.1 bin görüntülenme, 9 bin civarında retweet ve 68 beğeni almıştır.

BBC News Türkçe
@bbcturkce

...

Adana Havalimanı da ikinci bir karara kadar uçuşlara kapatıldı

bbc.in/3wZat4B

Translate Tweet

11:50 AM · Feb 6, 2023 · 124.1K Views

9 Retweets 68 Likes

Şekil 7: Adana Havalimanı Uçuşlara Kapatıldı İddiasına Ait Görsel

BBC NEWS haber merkezi tarafından yapılan paylaşım 124 binden fazla etkileşim almıştır. Ancak Kahramanmaraş'ta meydana gelen ve çevre illerde hissedilen depremin ardından sosyal medyada Adana Havalimanı'nın uçuşa kapatıldığına dair iddia Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü (DHMI) tarafından yalanmıştır. DHMI genel müdürlüğü Twitter'dan yaptığı açıklamada, Adana Havalimanı'nın trafiğe kapatıldığı iddiasının asılsız olduğunu belirtmiştir.

Anadolu Ajansı'nda (AA) da söz konusu açıklamaya yer verilmiş ve Adana Havalimanı'nın uçuş trafiğine açık olduğu belirtilmiştir. Söz konusu iddiayı inceleyen Teyit.org'da Adana Havalimanı'nın internet sitesinde yer alan bilgilere göre 6 Şubat 2023 tarihinde saat 12 ila 18'de Adana'dan kalkan 10 uçuş görüldüğü ve bu uçuşlardan sadece 16.45 İstanbul uçağının iptal edildiği bilgisine ulaşmıştır. Böylece DHMI Genel Müdürlüğü Adana Havalimanı'nın trafiğe kapandığı iddiası yalanlanmış ve haberin uydurma olduğu belirtmiştir (Şekil 5). Bu da profesyonel medya kaynaklarının da sosyal medyaya itibar ettiğinin ve kaynak olarak kullandığının en açık örneklerinden

biridir. Yurttaş haberciliği olarak geçen ve profesyonel olmayan kişiler tarafından yayılan gerçeği yansıtmayan haberlerin yanı sıra kriz dönemlerinde profesyonel gazetecilerin de bu haberlere itibar ettiği görülmektedir.

Şekil 8: Teyit.Org'un Paylaşımı

Asılsız İddia 3

6 Şubat 2023 depremi ile ilgili yayılan ve gerçeğe ilişkisi olmayan bir diğer haber örneği ise kaynağı belirsiz olarak dolaşıma sokulmuştur. Söz konusu paylaşımda 6 Şubat günü akşam saatlerinde 8,5 şiddetinde yeni bir deprem olacağı iddia edilmiştir (Şekil 7).

Şekil 9: 8,5 Şiddetinde Yeni Bir Deprem Olacağını İddia Eden Paylaşım Görselleri

Kaynağı belirsiz olan bu paylaşım kısa sürede 1.291 görüntülenme almıştır. İddialar üzerine AFAD yaptığı açıklamada bazı sosyal medya hesaplarından paylaşılan iddianın gerçeği yansıtmadığını ve herhangi bir kurumdan böyle bir açıklama yapılmadığını duyurmuş ve haberin gerçek olmadığını belirtmiştir (Şekil 8).

Şekil 10: Akşam Saatlerinde 8,5 Şiddetinde Yeni Bir Deprem Olacağı İddia Ait Görsel

Bu tür haberlerin Twitter gibi sosyal ağlarda hızla yayılması binlerce görüntülenme alması sosyal medyanın hakikatin önemsizleşmesine zemin hazırlamada ne kadar önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca bir korku ve panik ortamı yaratarak zaten madden ve manen mağdur olan depremzedelerin daha da çaresiz hissetmesine yol açmaktadır. Çaresiz ve korku psikolojisiyle hareket eden kişiler bunu çevrelerine de duyurarak koşulların daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmesine sebep olmaktadır.

Asılsız İddia 4

6 Şubat 2023 depremi ile ilgili yayılan ve gerçeğe ilişkisi olmayan bir diğer haber örneği ise bir haber ajansı olan İLKHA tarafından “*Malatya Kızılay Bölge Kan Merkezi tamamıyla yıkıldı*” başlığıyla dolaşıma sokulmuştur (Şekil 9). Söz konusu paylaşımda “*Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi merkezli, 7.7 büyüklüğünde deprem meydana geldi. Çevredeki 10 ilde de şiddetli biçimde hissedilen sarsıntı nedeniyle binlerce bina yıkıldı. Deprem bölgesinden alınan bilgiye göre, Malatya Kızılay Bölge Kan Merkezi yıkıldı*” ifadelerine yer verilmiştir.

Şekil 11: Malatya Kızılay Bölge Kan Merkezi Tamamıyla Yıkıldı İddasına Ait Görsel

İLKHA tarafından yapılan paylaşımda yer alan iddia 2.406 kişi tarafından görüntülenmiş ve kısa sürede sosyal medyada farklı kullanıcılar tarafından da dolaşıma sokulmuştur. Bu iddiaların ardından Türk Kızılay İstanbul İl Başkanı Kadem Ekşi iddiaları yalanlamış ve herkesin görevinin başında olduğunu binada yıkımın

yaşanmadığı ve sosyal medyada yer alan haberlere itibar edilmemesi gerektiğini belirtmiştir (Şekil 10).

Şekil 12: Türk Kızılay İstanbul İl Başkanı Kadem Ekşi'nin Açıklamasına Ait Görsel

Kadem Ekşi tarafından yapılan açıklama da göstermektedir ki sosyal medyada çıkan “*Malatya’da Kızılay Bölge Kan Merkezi yıkıldı.*” iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır. İlgili iddia Kızılay genel merkezi tarafından da yalanlanmıştır (Şekil 11). Prefabrik çadırlarda tedavi gören ve kan ihtiyacı olan birçok kişi ve yakını bu gerçek dışı haberi okuyunca çaresiz hissetmiş ve kan vermek için bölgedeki kan verme merkezlerine koşmuştur. Bu yönüyle bu haber de afet durumunda krize yol açan haber örnekleri arasında öne çıkmaktadır.

Şekil 13: Kızılay'ın Açıklama Örneği

Asılsız İddia 5

Sosyal medyada gazeteci, köşe yazarı, sosyal medya temsilcisi gibi kişilerin bilgilerinin geniş takipçi kitlesi ile paylaşılması da dezenformasyon mesajlarının inandırıcılığını artırmak açısından önemlidir. Bu duruma örnek olarak gösterilebilecek olan bir haber Zeki Kayahan Coşkun adlı Twitter kullanıcısı tarafından paylaşılmıştır.

Söz konusu paylaşımda “*Neredeyim yazıp 7777’ye sms olarak gönderince bulunulan konumu enlem, boylam olarak paylaşıyormuş. Enkazda olanlar için önemli bilgi.*” İfadelerine yer verilmiştir. Kısa sürede 202,8 bin kişi tarafından görüntülenen paylaşım 1.114 retweet ve 1.163 beğeni alarak geniş bir kitleye ulaşmıştır (Şekil 12). Böylece söz konusu iddia farklı hesaplar üzerinden milyonlarca kez görüntülenme almıştır.

Zeki Kayahan Coşkun ✓

@zekikayahan

...

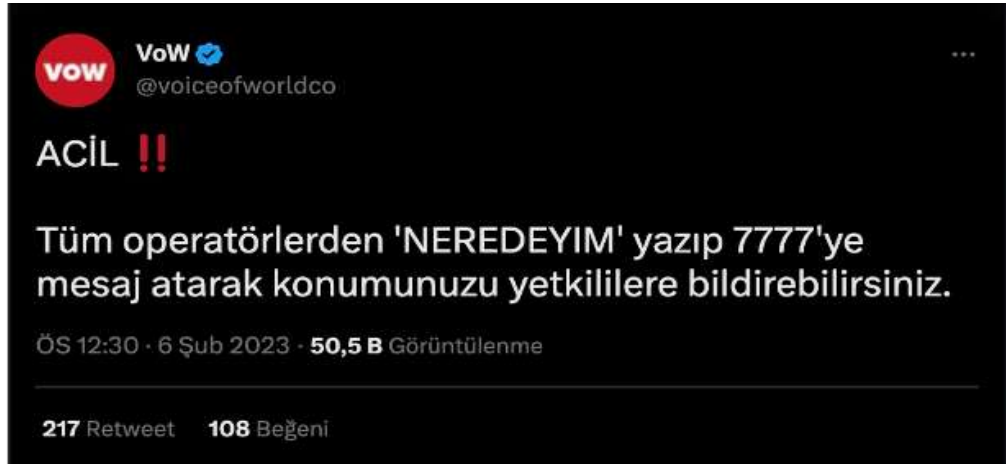
Neredeyim yazıp 7777'ye sms olarak gönderince bulunulan konumu enlem, boylam olarak paylaşıyormuş. Enkazda olanlar için önemli bilgi.

ÖS 1:59 · 6 Şub 2023 · **202,8 B** Görüntülenme

1.114 Retweet 4 Alıntılar 1.163 Beğeni 14 Yer işareti

Şekil 14: 777 Neredeyim Servisi İddiası İlişkin Paylaşım Görseli

Kısa sürede geniş bir kitleye ulaştırılan “Neredeyim” yazıp 7777'ye gönderildiğinde yetkililere konum bildirildiği iddiası enkaz altında kalan kişilerin konumlarının yetkililere ulaştırılabilmesi için kullanılabilecek bir servis olarak tanıtılmıştır. Çok kısa bir süre içerisinde sosyal ağlarda yayılan teyit edilmemiş bu iddia "Acil" açıklamasıyla gönderilerde yer bulmuştur (Şekil 13).

Şekil 15: Acil Kodu ile Yapılan Paylaşım Görseli

Bazı haber sitelerinin de iddiayı doğru kabul ederek haberleştirmesi üzerinde AA Teyit Hattı iddiaların arka planını incelemiştir. Yapılan incelemede kendi konum bilgisini sorgulayan kişiye; kişinin bulunduğu bölgenin adres bilgisi, bulunduğu en yakın noktalar ve telefonları, coğrafi konum bilgileri, polis ve sağlık acil durum telefonları cep telefonuna SMS olarak gönderildiği ancak bu konum bilgisinin yetkililere iletilmediğine ve bildirildiğine dair bir mesaja ulaşılamamıştır. Aracı operatör ile yapılan görüşmede de operatör tarafından iletilen konumların herhangi bir şekilde yetkililere iletilmediği uygulama yalnızca konum olarak en yakın noktada bulunan baz istasyonundan konum bilgisi öğrenildiği ve bu bilginin operatör kullanıcısına iletilmediği ifade edilmiştir. Böylece Afet ve acil durumlarda 7777'ye "Neredeyim" mesajı atılarak öğrenilen konum bilgilerinin arama kurtarma ekiplerine ve yetkililere iletilmediği iddiasının doğru olmadığı belirtilmiştir (AA, 2023).

Asılsız İddia 6

Görüldüğü gibi sosyal medya ortamında yer alan haberlerde geniş takipçi kitlesine sahip kullanıcılar üzerinden geçerliliği kanıtlanmamış veriler sunma, verileri bağlamından kopartarak yeni sahte veriler elde etme, eksik anlatım ve cımbızlama gibi çeşitli yöntemlerle haberler gerçekliklerinden koparılmaktadırlar. Bu duruma örnek olarak gösterilebilecek olan bir başka haber ise kişisel Twitter kullancısı Berna Laçın tarafından “*Hatay’da su yok*” başlığıyla paylaşılmıştır (Şekil 14).

berna lacin
@bernalacin35

...

Hatay'da SU YOK!
Söylemesi bile korkunç !
Nasıl olabilir böyle bir durum !
Başlatmayın masasına
Su verin insanlaraaaaaaaaaa !

ÖS 11:56 · 3 Mar 2023 · 2,5 Mn Görüntülenme

6.149 Retweet 224 Alıntılar 38,2 B Beğeni 10 Yer işareti

Şekil 16: Hatay'da Su Yok İddasına İlişkin Paylaşım Görseli

Kişisel twitter kullanıcısı tarafından yapılan bu söz konusu paylaşım 2,5 milyon görüntülenme 6.149 retweet ve 38,2 bin beğeni olarak milyonlarca kişiye ulaşmıştır. Paylaşım diğer Twitter sayfalarında da yer bulmuştur. İlgili paylaşım 6 şubat depremlerinden en ağır şekilde etkilenen illerden biri olan Hatay'da içme suyu olmadığını iddia etmektedir. İddiaların kısa sürede milyonlarca kişi tarafından görüntülenmesi ile konu kamuoyunun gündemine girmiş ve hem Hatay Valiliği hem de İçişleri Bakanlığı tarafından ardı ardına açıklamalar yapılmıştır.

Hatay Valiliği tarafından yapılan açıklamada Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat'taki depremlerden etkilenen Hatay'a AFAD tarafından içme suyu sevkiyatının sürekli yapıldığı, yeterli su stoğunun bulunduğu bildirilmiştir. Hatay Valiliği yaptığı açıklamada, il genelinde depremler nedeniyle su şebekesinde meydana gelen arızaların ekiplerin yoğun çalışmaları sonucu giderildiği duyurulmuştur. Açıklamada, "*Hijyen amacıyla şebeke suyunun kullanılmasında herhangi bir sorun bulunmamaktadır. İçme suyu olarak damacana ve şişe su kullanılması gerekmektedir. AFAD tarafından bölgeye içme suyu sevkiyatı sürekli olarak yapılmakta olup, yeterli su stokumuz mevcuttur. Sosyal medyada bu konuda kara propaganda yapanlar hakkında gerekli cezai işlemler yapılmaktadır*" ifadesine yer verilmiştir (Memurlar.net, 2023).

İçişleri Bakanlığı da "Hatay'da su sıkıntısı" iddialarına ilişkin açıklama yayımlamıştır. Bakanlık tarafından deprem bölgesini konu alan yalan üreten hesaplarla ilgili gerekli suç duyurularının yapıldığını ve Emniyet Siber Daire Başkanlığı tarafından konunun hassasiyetle takip edildiği bildirilmiştir (Memurlar.net, 2023).

Asılsız İddia 7

Hatay'da su olmadığına yönelik paylaşımlar ve ardından yapılan açıklamalar bir arada değerlendirildiğinde gerçekliği kanıtlanmamış iddiaların geniş takipçi kitlesine sahip kullanıcılar üzerinden sosyal medya aracılığıyla sürekli bir döngü içerisinde beslendiği görülmektedir. Bu duruma bir başka örnek de yine 6 Şubat depremlerinin ardından arama kurtarma çalışmaları devam ederken "TSK devreye girmedi, arama kurtarma yapılmıyor" başlığıyla dolaşıma sokulan haberlerde görülmektedir.

Geniş takipçi kitlesine sahip bir Twitter kullancısı olan Merdan Yanardağ tarafından da paylaşılan içerikte "Deprem gibi afetlerde TSK devreye girerdi.. Gerçekten TSK nerede? TSK'nın gücü neden devreye girmedi? Orduya ne oldu?" ifadelerine yer verilmiştir (Şekil 15).

Şekil 17: TSK Devreye Girmedi İddiasına İlişkin Görsel

6 Şubat 2023 tarihinde yapılan paylaşım kısa sürede Twitter platformuna özgü beğenme, görüntülenme ve gönderiyi yanıtlama özellikleriyle birçok kez dolaşıma sokulmuş ve 1,8 milyon kişi tarafından görüntülenmiştir. Paylaşım 3.999 kişi tarafından retweet edilmiş ve 27.300 kişi tarafından beğeni almıştır. Böylece ilgili paylaşım milyonlarca kullanıcı ile etkileşime girmiştir. İlgili paylaşımaya yönelik incelemeler yapan Doğrulama Servisi ekibi bazı sosyal medya hesaplarından paylaşılan, *"Afet bölgesindeki arama kurtarma çalışmalarında TSK devreye girmedi"* iddiasının gerçek dışı olduğu sonucuna varmış ve deprem bölgesinde bulunan TSK'nin çalışmalarına yer vermiştir (Şekil 16).

Şekil 18: Doğrulama Servisinin Açıklaması

Görüldüğü gibi afet dönemlerinde toplum üyeleri tarafından bilinen ve bir şekilde güvenilir kabul edilen kişilerin kitleleri etkilediği söylenebilir. Bu nedenle sosyal medya medya üzerinden arama kurtarma çalışmalarına yönelik olarak ortaya atılan uydurma, yanlış ya da çarpıtılmış enformasyon manipülasyona neden olmaktadır.

Asılsız İddia 8

6 Şubat 2023 Depremi ile ilgili yayılan ve gerçekte ilişkisi olmayan bir diğer haber örneğine ilişkin paylaşım “*Kahramanmaraş'ta yanardağ patladı*” başlığı ile sosyal medyada paylaşılmıştır (Şekil 17).

Şekil 19: Göksun'da Yanardağ Patlaması Olduğuna İlişkin Paylaşım Görseli

Haber içerikli paylaşımları ile öne çıkan İşkence Report resmi hesabı tarafından yapılan paylaşımda Kahramanmaraş'taki depremlerin ardından Göksun ilçesindeki bir dağdan duman çıktığı belirtilmiştir. Paylaşımda yer altından seslerin geldiği ifade edilmiş ve bir yanardağ patlaması olduğu vurgusu yapılarak yetkililer göreve çağırılmıştır. İlgili paylaşım farklı sosyal medya kullanıcıları tarafından paylaşılarak 25.100 görüntülenme almıştır.

Yaşananları sosyal medya hesabından paylaşan kullanıcılar bölge halkının endişelenmesine neden olmuştur. Olayın sosyal medyada gündeme gelmesi ile birlikte AFAD Deprem Risk Azaltma Genel Müdürlüğü Göksu'nun büyük kızılılık köyünde yaşananların incelenmesi için Sikorsky helikopteri göndermiştir. Yapılan incelemeler sonrasında olay yerinde volkanik kül, volkan patlaması ve gaz çıkışı olmadığı ve görüntülerin deprem etkisiyle basit bir kütle hareketinden başka bir şey değil olmadığı ifade edilmiştir (A Haber, 2023). Söz konusu haber iletişim başkanlığı tarafından da yalanlanmıştır (Şekil 18).

Görüldüğü gibi sosyal medyada dezenformasyon nitelikli gönderilerde inandırıcılığı arttırmak için bilimselliği kanıtlanmamış bilgiler sunulmaktadır. Buna göre sosyal medyanın toplumda bilimselliği kanıtlanmamış bilgileri beslemesinin temsili niteliğinde olduğu söylenebilir.

Asılsız İddia 9

Diğer taraftan sosyal medya üzerinden afet bölgesinde yürütülen çalışmalara yönelik olarak uydurma, yanlış ya da çarpıtılmış enformasyon yayan kullanıcılar, kamu kurumlarının çeşitli numaralar ve hileli yöntemler kullanarak kendi ideolojisine uygun dini cematlere imtiyazlar tanıdığını iddia etmekte ve buna yönelik birçok manipülasyona başvurmaktadırlar. Buna ilişkin bir örnek çeşitli haber siteleri tarafından sıkça paylaşılan depremzede çocukların tarikatlar tarafından kaçırıldığı iddiasıdır (Şekil 19).

Şekil 20: Depremzede Çocukları Cemaatler Kaçırıyor İddasına İlişkin Paylaşım Görseli

KRT TV resmi hesabından yapılan paylaşımda “*Menzil Cemaati, Adıyaman’da bulunan köyünde 1100 depremzede çocuğun olduğunu açıkladı, çocuklara “tekbir işareti” yaptırdığı görüntüleri paylaştı. Bir fotoğrafta, asker ve polisin Menzil şeyhi karşısında ‘el pençe divan’ durduğu görüldü.*” İfadelerine yer verilmiştir.

İlgili paylaşım 7.943 kişi tarafından görüntülenmiş, 67 retweet ve 106 beğeni almıştır. Böylece paylaşım binlerce kişi ile etkileşime girmiştir. Ancak İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (DMM) tarafından yapılan açıklamada söz konusu iddia yalanlanmış (Şekil 19) ve şu ifadelere verilmiştir: “*Bazı*

basın yayın organlarında yer alan, 'Bin 100 depremzede çocuk Menzil Cemaati'ne teslim' iddiası doğru değildir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı birimler, haberler üzerine Adıyaman'ın Kahta ilçesine bağlı Menzil köyüne giderek incelemelerde bulunmuştur. Yapılan incelemeler neticesinde, iddiaya konu köyde refakatsiz depremzede çocuk bulunmadığı, köydeki depremzede çocukların aileleriyle birlikte oldukları ve devlet korumasına muhtaç herhangi bir çocuğun bulunmadığı tespit edilmiştir."

Şekil 21: İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi Tarafından Yapılan Açıklama Görseli

Yapılan açıklamadan da anlaşıldığı gibi depremzede çocukların tarikatlar tarafından kaçırıldığı iddiasında hakikat bağlamından koparılmış ve farklı bir boyutta sunulmuştur. Haber içeriğinde söz konusu dini cematin kurumlarında bulunan çocukların ailelerini kaybetmiş çocuklar olduğu algısı ön plana alınsa da gerçekte çocukların aileleri ile birlikte geçici barınma amacıyla orada bulundukları anlaşılmıştır. Halkın bu kadar hassas olduğu bir konuda, bu tür haberler ayaklanmalara ve karmaşalara da neden olmaktadır.

Asılsız İddia 10

6 Şubat 2023 Depremi ile ilgili yayılan ve gerçekte ilişkisi olmayan bir diğer haber örneğine ilişkin paylaşım “*Mersin KYK’da kız öğrenciler Suriyeli erkekler tarafından taciz ediliyor.*” Başlığıyla sosyal medyada yer almıştır (Şekil 20).

Şekil 22: Mersin KYK’da Kız Öğrenciler Suriyeli Erkekler Tarafından Taciz Ediliyor İddiasına İlişkin Görsel

Haber ve aktüel içerikli paylaşımları ile öne çıkan Whisper resmi hesabından yapılan paylaşımda sondakika hashtagi ile “*Mersin KYK’da kız öğrenciler, suriyeli erkekler tarafından taciz ediliyor!*” ifadesi yer verilmiştir. Söz konusu iddia kısa sürede içerisinde 5.679 kişi tarafından retweetlenmiş, 13.400 beğeni alarak 2,8 milyon kişi tarafından görüntülenmiştir. Böylece paylaşımın etki alanı milyonlarca kişiyi bulmuştur. Ancak Gençlik ve Spor İl Müdürü ile Yurt Müdürünün eşlik ettiği incelemelerde söz konusu iddianın doğru olmadığı görülmüştür (Şekil 21).

Şekil 23: İletişim Başkanlığı Açıklama Görseli

Sonuç olarak postmodernizmin bir sonraki aşaması olarak da adlandırılabilir, gerçeklik ve hakikat yerine yorumlayıcı biçimlere önem verilen Hakikat Sonrası çağında sosyal medyada yalanların ve manipüle edilmiş bilginin hegemonyasından bahsedilebilir.

3.5. Tartışma ve Sonuç

Çeşitli faktörlerin etkisiyle meydana gelen afetler, can ve mal kayıplarının yanında çok sayıda sosyal, ekonomik ve kültürel kayıplara yol açmaktadır. Bu kayıpların en aza indirilmesinde hızlı davranmak, doğruları bilgi akışı sağlamak ve tutarlı olmak hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda kriz iletişiminde kamuoyuna kurumlar hakkında doğru bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte birçok sosyal medya mecrasının ortaya çıkması ise afet iletişiminin manzarasını önemli ölçüde değiştirmiştir. Çünkü sosyal medya platformları, geniş kitlelerle hızlı ve ekonomik bir şekilde iletişim ve etkileşim kurma imkânı sunarken, yoğun bir kafa karışıklığına da neden olabilmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmada afet durumlarında sosyal medya organlarının yanlış ve hatalı kullanımı sonucunda ortaya çıkan riskler ve bu platformlarda dolaşan ancak doğru olmayan haberler incelenmiştir.

Dünyanın yaşadığı en yıkıcı doğal afet örneklerinden biri olan 6 Şubat Kahramanmaraş depreminde afet iletişimi sürecinde yaşananlar, kriz zamanlarında iletişimin önemini bir kez daha teyit etmiştir. Türkiye'yi yasa boğan depremlerin ardından dezenformasyon içerikli paylaşımlar dolaşıma sokulmaya başlamış ve sosyal medya platformlar afet yönetimi açısından sağladığı tüm avantajların yanında yanlış bilgilerin yayılmasına kaynaklık etmesi nedeniyle kamu çıkarları için ciddi bir tehdit haline gelmiştir (Muhammed ve Mathew, 2022). Özellikle sosyal medya platformlarının doğası gereği yanlış, çarpıtılmış veya bağlamından koparılmış birçok haber/bilgi hızla yayılmaktadır. Önceki araştırma bulgularında da değinildiği gibi sosyal medya platformları hakikat sonrası dönemin önemli bir bileşenidir ve yanlış bilgilerin yayılmasına kaynaklık etmektedir (Karakaş vd., 2021; Muhammed ve Mathew, 2022; Şimşek, 2018).

Araştırmanın sonunda elde edilen bulgular da önceki araştırma sonuçlarıyla tutarlıdır. Buna göre 6 Şubat 2023 depreminden sonra yaşanan deprem afeti ile ilgili manipülatif haberler incelendiğinde büyük bir bölümünün haber siteleri tarafından paylaşıldığı görülmüştür. Haber içerikli paylaşımları ile öne çıkan birçok hesap üzerinden yapılan dezenformasyon nitelikli sosyal medya paylaşımlarında inandırıcılığı arttırmak için bilimselliği kanıtlanmamış bilgiler sunulmaktadır. Bu paylaşımlarda hakikat bağlamından koparılmakta ve farklı bir boyutta sunulmaktadır. Dolayısıyla haber sitelerinin resmi ve onaylı sosyal medya hesaplarından yapılan bazı paylaşımların 6 Şubat Kahramanmaraş depremi ve sonrasındaki gelişmelere yönelik yalan, yanlış bilgilendirme, çarpıtma ve bağlamsızlaştırma gibi özellikler taşıdığı ve bu şekilde oluşturulan bu içeriklerin Hakikat Sonrası çağın doğasına uygun bir işlevi yerine getirdiği tespit edilmiştir. Karakaş ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında da çok büyük takipçi sayısına sahip bazı büyük haber kanallarının resmi yeni medya hesaplarından kriz dönemleriyle ilgili mesajlar paylaşarak dezenformasyonun kamuoyuna yayılmasında önemli rol oynadığı gözlemlenmiştir. Aynı şekilde Brotherton'a (2015) göre yalan haberlerin basit açıklamalar sunarak giderek daha karmaşık ve muğlak gerçeklerin hâkimiyetine izin verdiği Hakikat Sonrası çağda sosyal medya platformlarında söylentiler, yanlış bilgilendirme ve dezenformasyon daha yaygındır. Araştırma sonuçlarını destekler nitelikte diğer bir çalışmada ise Şimşek (2018) sosyal medyanın Hakikat Sonrası medya içeriklerinin üretilmesi ve yayılmasında en önemli faktörlerden biri olduğunu tespit etmiştir. Bu sonuçlardan hareketle Hakikat Sonrası

çağda sosyal medyanın toplumda doğruluğu ve bilimselliği kanıtlanmamış bilgileri beslemesinin temsili niteliğinde olduğu söylenebilir.

Araştırmanın sonunda haber sitelerinin yanında çok geniş takipçi kitlesine sahip gazeteciler, köşe yazarları, doktorlar ve sosyal medya temsilcileri gibi kişilerin afetlerle ilgili gerçekte alakası olmayan haberler yaydığı görülmüştür. Elde edilen bulgularda sosyal medya ortamında yer alan haberlerde geniş takipçi kitlesine sahip kullanıcılar üzerinden geçerliliği kanıtlanmamış veriler sunma, verileri bağlamından kopartarak yeni sahte veriler elde etme, eksik anlatım ve cımbızlama gibi çeşitli yöntemlerle haberlerin gerçekliklerinden koparıldığı tespit edilmiştir. Madsar'ın (2021) Covid-19 aşılarna yönelik üretilen yeni medya içeriklerinin incelendiği çalışmada da manipülatif haberlerin haber siteleri ve geniş takipçi kitlesine sahip kişiler tarafından dolaşıma sokulduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca çalışmanın önemli sonuçlarından biri de yüksek takipçi sayısına sahip kişisel kullanıcıların yanı sıra mesleği gazetecilik olan profesyonellerin de sahte haberlere saygı gösterdiğiidir. Buna göre gerçekliği kanıtlanmamış iddiaların profesyonel gazeteciler üzerinden sosyal medya aracılığıyla sürekli bir döngü içerisinde beslendiği ve twitter platformuna özgü beğenme, görüntülenme ve gönderiyi yanıtlama özellikleriyle birçok kez dolaşıma sokulduğu, yeri geldiğinde milyonlarca kişi ile etkileşime girdiği görülmüştür. Soğukdere ve Öztunç (2020) da bu sonucu destekler nitelikte çalışmalarında profesyonel gazeteciler tarafından gerçekliği kanıtlanmamış haberlerin kriz dönemlerinde sıkça paylaşıldığını tespit etmiştir. Bu aktörlerin toplumda karşılıklarının olması ve yüksek düzeydeki ikna kabiliyeti sayesinde asılsız haberler geniş bir kitleye ulaşmaktadır. Böylece bu manipülatif haberler toplumun çok geniş bir kesimine yayılarak haberlere maruz kalan bireylerde afet yönetimi hakkında şüphe uyandırmaktadır.

Bu sonuçlardan hareketle sosyal medya ortamlarında artan dezenformasyon ve bilgi kirliliği sosyal medyada paylaşılan bilgi ve haberlerin doğru olup olmadığını inceleyen doğrulama platformlarının önemini ön plana çıkarmıştır. Hakikat Sonrası kavramının etkisini azaltmak için sosyal medya kullanıcılarının karşılaştıkları haberleri farklı doğrulama platformlarını kullanarak doğrulamaları önemlidir. Bu bağlamda Türkiye'de geniş katılımlı ve tarafsız doğrulama platformlarının kurulmasının desteklenmesi önerilmektedir. Ayrıca kullanıcıların bu alandaki becerilerinin

geliştirilmesi amacıyla Yükseköğretim kurumları ile diğer kurum ve kuruluşlar tarafından her yaş grubuna dijital ve yeni medya okuryazarlığı eğitimlerinin verilmesi önerilmektedir. Ek olarak bu çalışma 6 Şubat Kahramanmaraş depreminde afet iletişimi sürecinde sosyal medya platformlarında dolaşan ancak doğru olmayan 12 haberi incelemiştir. Araştırma sonuçlarının genellenebilir olması için sonraki araştırmacılar tarafından daha geniş örneklemin dahil edildiği yeni araştırmalar yapılması gerekmektedir. Ayrıca yalan haberin kullanıcılar üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik yeni araştırmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- A Haber, (2023). Kahramanmaraş'ta dağ için için yanıyor! Bölge halkı tedirgin! Acil açıklama bekliyorlar. <https://www.ahaber.com.tr/galeri/yasam/kahramanmarasta-dag-icin-icin-yaniyor-bolge-halki-tedirgin-acil-aciklama-bekliyorlar>, (Erişim Tarihi: 05.08.2023).
- AA, (2023). "NEREDEYİM" yazıp 7777'ye gönderildiğinde yetkililere konum bildirildiği iddiası. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/aktuel/neredeyim-yazip-7777ye-gonderildiginde-yetkililere-konum-bildirildigi-iddiasi-/1815302>, (Erişim Tarihi: 05.08.2023).
- Alexander, D. A. (1993). The Piper Alpha oil rig disaster. In *International handbook of traumatic stress syndromes* (pp. 461-470). Boston, MA: Springer US.
- American Public Health Association (2005). Types of Disasters and Their Consequences;; Posted <http://www.medscape.com/viewarticle/513258> (Erişim Tarihi: 27.07.2023).
- Anar, Ü. İ. E. (2021). Sosyal Medya Ortamında Yer Alan Afet Haberlerinde Etkileşim; İzmir Depremi Örneği. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11(3), 1129-1147.
- Antunes, M. N., da Silva Pereira, S., Zêzere, J. L., & Oliveira, A. E. (2022). Disaster Journalism in Print Media: Analysis of the Top 10 Hydrogeomorphological Disaster Events in Portugal, 1865–2015. *International Journal of Disaster Risk Science*, 13(4), 521-535.
- Antunes, M. N., Pereira, S. S., Zêzere, J. L., & Oliveira, A. E. (2020). Journalistic approach of hydro-geomorphological events in the beginning of the industrial press. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50, 101919.
- Arcaya, M., James, P., Rhodes, J. E., Waters, M. C., & Subramanian, S. V. (2014). Urban sprawl and body mass index among displaced Hurricane Katrina survivors. *Preventive medicine*, 65, 40-46.

- Arias-Maldonado, M. (2020). A Genealogy for Post-Truth Democracies: Philosophy, Affects, Technology. *Communication & Society*, 33(2), 65-78.
- Armitage, R., & Vaccari, C. (2021). Misinformation and disinformation. In *The Routledge companion to media disinformation and populism* (pp. 38-48). Routledge.
- Azim, S. S., Aich, A., & Dey, D. (2020). *Fake news in the time of environmental disaster: Preparing framework for COVID-19* (No. wdr5v). Center for Open Science.
- Berman, S., Tieffenberg, J. A., & Petrauskas, B. J. (2009). Pediatric Education in Disasters Manual. *American Academy of Pediatrics. Argentina*.
- Bourque, L. B., Siegel, J. M., Kano, M., & Wood, M. M. (2006). Weathering the storm: The impact of hurricanes on physical and mental health. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 604(1), 129-151.
- Boyd, D. (2008). *American Teen Sociality in Networked Publics*. Unpublished Doktoral Thesis, University of Berkeley.
- Brotherton, R (2015). *Suspicious Minds: Why We Believe Conspiracy Theories*. Bloomsbury.
- Cariappa, M. P., & Khanduri, P. (2003). Health emergencies in large populations: The Orissa experience. *Medical Journal Armed Forces India*, 59(4), 286-289.
- Carter, W. N.(2008). Disaster Management A Disaster Manager's Handbook. In *Asian Development Bank*. <https://www.think-asia.org/bitstream/handle/11540/5035/disaster-management-handbook.pdf?sequence=1>, (Erişim Tarihi: 27.07.2023).
- Cas, A. G., Frankenberg, E., Suriastini, W., & Thomas, D. (2014). The impact of parental death on child well-being: evidence from the Indian Ocean tsunami. *Demography*, 51(2), 437-457.

- Ceron, W., Gruszynski Sanseverino, G., de-Lima-Santos, M. F., & Quiles, M. G. (2021). COVID-19 fake news diffusion across Latin America. *Social Network Analysis and Mining*, 11(1), 47.
- Chan, J. C. (2014). The role of social media in crisis preparedness, response and recovery. *Public Relations Research*, 8(4), 279-295.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). Qualitative research. *Techniques and procedures for developing grounded theory*, 3.
- Cosentino, G. (2020). *Social media and the post-truth world order*. London; Cham: Palgrave Pivot.
- Çanakçı, M., Şaşmazlar, C., & Öztürk, S. (2022). Afet ve Kriz Yönetiminde Sosyal Medyanın Kullanımı Üzerine Bir Araştırma: Twitter Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3), 882-897.
- Çetinkaya, E. (2013). Afet Durumlarında Sağlık Kuruluşları İçin İletişimin Önemi ve Yönetimi, Kerim Hakan Altıntaş(Ed.), *HAMER Acil ve Afet Durumlarında Sağlık Yönetimi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 329-333.
- Dedeoğlu, G. (2016). *Teknoloji İletişim Yeni Medya ve Etik*. Bursa: Sentez.
- Deibert, R. (2015). Cyberspace under siege. *J. Democracy*, 26, 64.
- Demiröz, K. (2020). Afet kriz yönetiminde sosyal medyanın işlevselliği ve zararları üzerine bir inceleme. *Resilience*, 4(2), 293-304.
- Deryugina, T., Kawano, L., & Levitt, S. (2018). The economic impact of Hurricane Katrina on its victims: Evidence from individual tax returns. *American Economic Journal: Applied Economics*, 10(2), 202-233.
- DHA, (2023). AFAD Başkanı Sezer: Depremde can kaybı 50 bin 96, yaralanan sayısı ise 107 bin 204. <https://www.dha.com.tr/gundem/afad-baskani-sezer-depremde-can-kaybi-50-bin-96-yaralanan-sayisi-ise-107-bin-204-2224110#:~:text=Afet%20ve%20Acil%20Durum%20Y%C3%B6netimi,107%2>

0bin%20204%20oldu%C4%9Funu%20s%C3%B6yledi. (Erişim Tarihi: 05.08.2023).

Durdukoca, ř. F. (2010). Sınıf 6ğretmeni adaylarının akademik 6zyeterlik algılarının 6eşitli değişkenler a6ısından incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 10(1), 69-77.

Dünya Bankası, (2023). Disaster Risk Management. <https://www.worldbank.org/en/topic/disasterriskmanagement/overview>, (Erişim Tarihi: 28.07.2023).

Elliott, J. R., & Clement, M. T. (2017). Natural hazards and local development: The successive nature of landscape transformation in the United States. *Social Forces*, 96(2), 851-876.

Erkul, E. (2009), Sosyal Medya Araçlarının (Web 2.0) Kamu Hizmetleri ve Uygulamalarında Kullanılabilirliği. *Türkiye Bilişim Derneği Dergisi*, (116), 96-101.

Ertunay, A. (2015), Bir Sosyalleşme Aracı olarak Sosyal Medya; *Selçuk İletişim Dergisi* (9), 410-428

Farkas, J., & Schou, J. (2019). *Post-truth, fake news and democracy: Mapping the politics of falsehood*. Routledge.

Ferrara, E., Cresci, S., & Luceri, L. (2020). Misinformation, manipulation, and abuse on social media in the era of COVID-19. *Journal of Computational Social Science*, 3, 271-277.

Fussell, E., Curran, S. R., Dunbar, M. D., Babb, M. A., Thompson, L., & Meijer-Irons, J. (2017). Weather-related hazards and population change: A study of hurricanes and tropical storms in the United States, 1980–2012. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 669(1), 146-167.

Giorgadze, T., Maisuradze, I., Japaridze, A., Utiaşvili, Z., & Abesadze, G. (2011). Disasters and their consequences for public health. *Georgian Med News*, 194, 59-63.

- Goldmann, E., & Galea, S. (2014). Mental health consequences of disasters. *Annual review of public health, 35*, 169-183.
- Groen, J. A., & Polivka, A. E. (2008). The effect of Hurricane Katrina on the labor market outcomes of evacuees. *American Economic Review, 98*(2), 43-48.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Seçkin.
- GWI, (2023). <https://www.gwi.com/reports/social>, (Erişim Tarihi: 31.07.2023).
- Hewitt, K. (2013). Environmental disasters in social context: toward a preventive and precautionary approach. *Natural Hazards, 66*, 3-14.
- Hori, M., Schafer, M. J., & Bowman, D. J. (2009). Displacement dynamics in southern Louisiana after Hurricanes Katrina and Rita. *Population research and policy review, 28*, 45-65.
- Howell, J., & Elliott, J. R. (2019). Damages done: The longitudinal impacts of natural hazards on wealth inequality in the United States. *Social problems, 66*(3), 448-467.
- İskender, B. (2022). *An Evaluation About Decision-Making Mechanisms Within The Scope Of Disaster Management*. M.Sc. Thesis, Istanbul Technical University Graduate School.
- Kadıoğlu, M. (2008). Modern, bütünleşik afet yönetimin temel ilkeleri. *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, JCI Türkiye Ofisi: Ankara.
- Kadıoğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi: Beklenilmeyeni beklemek, en kötüsünü yönetmek*. İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği.
- Karakaş, O., & Doğru, Y. B. (2021). Covid-19 Aşılarına Yönelik Üretilen Yeni Medya İçeriklerinin Post-Truth Kavramı Bağlamında Analizi. *Asya Studies, 5*(16), 163-182.
- Karasar, N.(2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Kathleen Geale, S. (2012). The ethics of disaster management. *Disaster Prevention and Management: an international journal*, 21(4), 445-462.
- Kepios, (2023). https://kepios.com/?utm_source=Global_Digital_Reports&utm_medium=Article&utm_campaign=Digital_2023, (Erişim Tarihi: 31.07.2023).
- Kerem, Ö. (2023). *Political truth, epistemological challenges of populism and post-truth* (Master's thesis, Middle East Technical University).
- Kousky, C. (2016). Impacts of natural disasters on children. *The Future of children*, 26(1), 73-92.
- Logan, J. R., Issar, S., & Xu, Z. (2016). Trapped in place? Segmented resilience to hurricanes in the Gulf Coast, 1970–2005. *Demography*, 53(5), 1511-1534.
- Madsar, S. (2021). Sosyal medya ve post-truth ilişkisi: COVID-19 aşı haberleri üzerine bir inceleme. *Kastamonu iletişim araştırmaları dergisi*, (7), 48-63.
- Marchau, V. A., Walker, W. E., Bloemen, P. J., & Popper, S. W. (2019). *Decision making under deep uncertainty: from theory to practice* (p. 405). Springer Nature.
- McIntyre, L. C. (2018). *Post-truth*. The MIT Press.
- Miller, K. C., & Nelson, J. L. (2022). “Dark Participation” Without Representation: A Structural Approach to Journalism’s Social Media Crisis. *Social Media+ Society*, 8(4), 20563051221129156.
- Muhammed T, S., & Mathew, S. K. (2022). The disaster of misinformation: a review of research in social media. *International journal of data science and analytics*, 13(4), 271-285.
- Murdock, G., Petts, J., & Horlick-Jones, T. (2003). After amplification: rethinking the role of the media in risk communication. *The social amplification of risk*, 10.

- Naeem, S. B., Bhatti, R., & Khan, A. (2021). An exploration of how fake news is taking over social media and putting public health at risk. *Health Information & Libraries Journal*, 38(2), 143-149.
- Norris, F. H., Friedman, M. J., & Watson, P. J. (2002). 60,000 disaster victims speak: Part II. Summary and implications of the disaster mental health research. *Psychiatry: Interpersonal and biological processes*, 65(3), 240-260.
- Nyhan, B. (2018). How misinformation and polarization affect American democracy. *Social media, political polarization, and political disinformation: A review of the scientific literature*, 49-53.
- Oliver-Smith, A. (1996). Anthropological research on hazards and disasters. *Annual review of anthropology*, 25(1), 303-328.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 11(1), 323-343.
- Öztürk, M. F., & Talas, M. (2015). Sosyal medya ve eğitim etkileşimi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 7(1), 101-120.
- Pais, J. F., & Elliott, J. R. (2008). Places as recovery machines: Vulnerability and neighborhood change after major hurricanes. *Social forces*, 86(4), 1415-1453.
- Paton, D., & McClure, J. (2013). *Preparing for Disaster: Building household and community capacity*. Charles C Thomas Publisher.
- Peacock, W. G., Van Zandt, S., Zhang, Y., & Highfield, W. E. (2014). Inequities in long-term housing recovery after disasters. *Journal of the American Planning Association*, 80(4), 356-371.
- Peek, L. A., & Mileti, D. S. (2002). *The history and future of disaster research*. New tools for environmental protection: Education, information, and voluntary measures, 127-132.

- Polusny, M. A., Ries, B. J., Schultz, J. R., Calhoun, P., Clemensen, L., & Johnsen, I. R. (2008). PTSD symptom clusters associated with physical health and health care utilization in rural primary care patients exposed to natural disaster. *Journal of traumatic stress*, 21(1), 75-82.
- Prasad, S. (2023). *Disaster Management. Concept Of Disaster*. University Department Of Geography, Mukherjee University, Ranchi.
- Raker, E. J. (2020). Natural hazards, disasters, and demographic change: The case of severe tornadoes in the United States, 1980–2010. *Demography*, 57(2), 653-674.
- Rocha, Y. M., de Moura, G. A., Desidério, G. A., de Oliveira, C. H., Lourenço, F. D., & de Figueiredo Nicolete, L. D. (2021). The impact of fake news on social media and its influence on health during the COVID-19 pandemic: A systematic review. *Journal of Public Health*, 1-10.
- Rolland, E., Patterson, R. A., Ward, K., & Dodin, B. (2010). Decision support for disaster management. *Operations Management Research*, 3, 68-79.
- Sawyer, M. E. (2018). Post-truth, social media, and the “real” as phantasm. *Relativism and post-truth in contemporary society: Possibilities and challenges*, 55-69.
- Sayımer, İ. (2008). *Sanal Ortamda Halkla İlişkiler (1. Baskı)*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Score, (2016). *Disaster Management Cycle*. Disaster Management 2016 Edition
- Severin, P. N., & Jacobson, P. A. (2020). Types of disasters. *Nursing Management of Pediatric Disaster*, 85-197.
- Shu, K., Mahudeswaran, D., Wang, S., Lee, D., & Liu, H. (2020). Fakenewsnet: A data repository with news content, social context, and spatiotemporal information for studying fake news on social media. *Big data*, 8(3), 171-188.
- Silverman, C. (Ed.). (2014). *Verification handbook: An ultimate guideline on digital age sourcing for emergency coverage*. European Journalism Centre.

- Smiley, K. T., Howell, J., & Elliott, J. R. (2018). Disasters, local organizations, and poverty in the USA, 1998 to 2015. *Population and Environment*, 40, 115-135.
- Soğukdere, Ş., & Öztunç, M. (2020). Sosyal medyada koronavirüs dezenformasyonu. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (5), 59-85.
- Spangenberg, J., & Heise, N. (2014, April). News from the crowd: Grassroots and collaborative journalism in the digital age. In *Proceedings of the 23rd International Conference on World Wide Web* (pp. 765-768).
- Susman, P., O'Keefe, P., & Wisner, B. (1983). Global disasters a radical interpretation.[In:] Interpretations of calamity from the view point of human ecology. K. Hewitt.
- Swire-Thompson, B., & Lazer, D. (2020). Public health and online misinformation: challenges and recommendations. *Annu Rev Public Health*, 41(1), 433-451.
- Şimşek, V. (2018). Post-truth ve yeni medya: Sosyal medya grupları üzerinden bir inceleme. *Global Media Journal TR Edition*, 8(16), 1-14.
- Thai, MT, Wu, W., & Xiong, H. (Ed.). (2016). *Karmaşık ve sosyal ağlarda büyük veri* . CRC Basın.
- Tierney, K. J. (2019). *Disasters: A Sociological Approach*. New York:Wiley
- Tumber, H., & Waisboard, S. (2021). Media, disinformation, and populism: problems and responses. In H. Tumber, & S. Waisboard (Eds.), *The Routledge Companion To Media Disinformation and Populism* (pp. 13-25). Oxon: Routledge.
- Türkiye Dijital, (2023). chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/HQTLP.pdf, (Erişim Tarihi: 05.08.2023).
- Ünalın, D. (2021). Gazeteciliğin Dönüşümü: Habertürk, Sözcü ve Yeni Şafak Gazetelerinin Sosyal Medya Haberciliği Çerçevesinde İncelenmesi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 952-981.

- Visvizi, A., & Lytras, M. D. (2019). *Politics and technology in the post-truth era*. Emerald Publishing Limited.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking* (Vol. 27, pp. 1-107). Strasbourg: Council of Europe.
- We Are Social, (2023). <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/>, (Erişim Tarihi: 31.07.2023).
- Wisner, B., Gaillard, J. C., & Kelman, I. (2012). *Handbook of hazards and disaster risk reduction and management*. Routledge.
- www.memurlar.net, (2023). Bakan Soylu ve Valilikten 'Hatay'da içme suyu yok' iddialarına açıklama. <https://www.memurlar.net/haber/1057709/bakan-soylu-ve-valilikten-hatay-da-icme-suyu-yok-iddialarina-aciklama.html>, (Erişim Tarihi: 05.08.2023).
- Yazır, A. (2023). *The impact of the post-truth era on progressive populism: the case of Alexandria Ocasio-Cortez* (Master's thesis, Middle East Technical University).
- Yerlikaya, T., & Aslan, S. T. (2020). Social Media and Fake News in the Post-Truth Era. *Insight Turkey*, 22(2), 177-196.
- Yerlikaya, T., & Aslan, S. T. (2020). Social Media and Fake News in the Post-Truth Era. *Insight Turkey*, 22(2), 177-196.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zafer, C., & Vardarlier, P. (2019). Medya ve Toplum. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 355-361.
- Zarocostas, J. (2020). How to fight an infodemic. *The lancet*, 395(10225), 676.

Zincir, O., & Yazıcı, S. (2013). Crisis Management And Using Social Media In Disasters. *Istanbul University Journal Of Faculty Of Political Sciences-Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (49), 65-82.

